

**INSTITUCIONS DE DRET PRIVAT A L'ANTIC
DRET LOCAL DE LA TORRE DE L'ESPANYOL
(RIBERA D'EBRE)**

JOSEP SERRANO DAURA

Anem a examinar diferents institucions jurídiques de caràcter privat o civil, com avui es defineixen, de l'antic dret local de la Torre de l'Espanyol. En part, unes apareixen recollides en els capítols de Costums atorgats el 2 de maig del 1517 pel comanador d'Ascó¹; i altres, es troben contingudes en les actes notarials servades a l'Arxiu de la seva Parròquia, testimoni del dret viscut i practicat fins al començament del s. XIX². Dret privat que el Decret de Nova Planta de 1716 no deroga, en tant que no contradigui el nou dret del Regne.

L'expressió de l'antic dret local de la vila es refereix al conjunt de disposicions i institucions jurídiques pròpies, que regeix la convivència dels veïns i pobladors de la Torre a l'època en què ens centrem: de vigència del règim senyorial, abans i després del Decret de Nova Planta. Aquest conjunt s'integra, en primer lloc, per aquell cos jurídic consuetudinari, junt amb altres privilegis, usos, costums i sentències judicials³. En segon lloc, i per una mancança de normes pròpies, tenim les Constitucions de Catalunya i els Usatges de Barcelona, com a dret general del Principat, i que supleix el dret local al qual ens referim; i ja, finalment, el dret comú, considerat en l'època com a integrat pel dret romà i el canònic⁴.

1. Archivo Histórico Nacional (AHN), de Madrid, Órdenes Militares, Encomienda de Azcón (Comanda d'Ascó), Lligall núm. 186, doc. núm. 9, publicat per SERRANO DAURA, Josep, a «La Torre de l'Espanyol (Ribera d'Ebre)», Institut d'Estudis Tarraconense Ramon Berenguer IV, Tarragona (1988), pàgs. 171 a 200. Els capítols que integren els Costums, que sumen 128, estan distribuïts en cinc llibres. Contenen disposicions de caràcter civil, penal, mercantil, processal i jurídic-públic com avui les definiríem, sense seguir una sistemàtica determinada en la seva ordenació. Usarem la numeració donada per l'autor en remetre'ns als capítols d'aquests Costums.

2. Destaca el «*Liber apprisiarum instrumentorum omnium, in rectoria Turris de l'Espanyol, receptorum incoatus a Hyacintho Gil, Sacre Theologie doctore ac rectore. Anno 1712*». En aquest llibre o protocol, s'hi troba incorporat un «*Libro de Testamentos*», que comprèn dels anys 1755 a 1758. Sobre la secció notarial d'aquest Arxiu (ANP), vegeu SERRANO DAURA, *ob. cit.*, pàgs. 252 a 255.

3. Els caps. XXVI i XXVIII dels Costums locals reconeixen i confirmen la vigència d'usances i costums escrits i no escrits, de privilegis i altres cartes atorgats als veïns i pobladors del lloc.

4. Cap. CXXIV dels Costums, que coincideix amb el LXXXI d'Horta (Costums als quals ens referim a la nota 7), per bé que aquest només fixa com a dret supletori del local els Usatges de Barcelona i el dret comú.

Ha d'advertir-se que els Costums de la Torre constitueixen una tercera generació com a tal ordenament, després dels de Lleida (1228) i dels de Miravet (1319), en què s'inspiren directament⁵.

D'altra banda, i a efectes comparatius amb diferents manifestacions jurídiques produïdes a la mateixa zona territorial o en d'immediates, farem referència als Costums de Balaguer, del s. XV (nova branca en què s'estenen els capítols de Lleida)⁶; els ordenaments d'Horta de Sant Joan (1296)⁷; la Carta de poblament d'Ascó (1615)⁸, i els Costums de Flix (1308)⁹.

Farem, doncs, un repàs a la configuració jurídica de la persona com a subjecte de drets i obligacions; del matrimoni, amb els sistemes econòmic-matrimonials vigents i les relacions jurídiques que se'n deriven; de la propietat i les maneres de possessió, i també del règim d'obligacions contractuals i garanties que s'estableixen.

LA PERSONA I LA FAMÍLIA

La majoria d'edat

Com és habitual en els ordenaments de l'època, també a la Torre es reconeix la majoria d'edat als vint-i-cinc anys, a efectes civils (penalment és als deu anys), si bé es remetien els seus Costums, pel que

5. Pel que fa als Costums de Lleida, acudirem a l'edició de Pilar LOSCERTALES, «*Costumbres de Lérida*», Universitat de Barcelona, Facultat de Dret, Barcelona (1946). Respectem l'enumeració donada per l'autora.

Sobre la relació entre els Costums de Miravet i els de la Torre de l'Espanyol, vegeu SERRANO DAURA, *ob. cit.*, pàgs. 74 a 85. Quant als de Miravet, una primera redacció es féu en català i arribà a nosaltres per mitjà d'un manuscrit del s. XV, existent a la Biblioteca Colombina de Sevilla, publicat el 1926 per VALLS-TABERNER, Ferran, amb el títol de «*Les Costums de Miravet*», a Estampa Fill de D. Casanova, Barcelona.

Anys abans, el 1915, Galo SÁNCHEZ publicava la versió llatina, conservada per un trasllat del 1328 existent a l'AHN, com a «*Constitutiones Baiulie Mirabeti*», en Publicaciones de la Residencia de Estudiantes, de Madrid.

6. De data imprecisa i inspirats en els Costums de Lleida, foren publicats per Josep M. FONT RIUS, «*El antiguo derecho local de la ciudad de Balaguer*», Anuario de Historia del Derecho Español, LII, Madrid (1982), pàgs. 5 a 110. Seguirem també l'enumeració capitular fixada per l'autor.

7. Atorgats pel gran mestre del Temple, fra Berenguer de Cardona, foren publicats per COTS I GORCHS, «*Les Consuetuds d'Horta (avui Horta de Sant Joan), a la ratlla del Baix Aragó*», Barcelona (1930). Respectarem l'enumeració donada per l'autor.

8. AHN, Comanda d'Ascó, Lligall 187, doc. núm. 12. Sobre aquest document vegeu SERRANO DAURA, *ob. cit.*, pàgs. 250 a 252.

9. Concedits per Pere del Bosch als veïns de Flix el 25 de juliol de 1308, aprovaven antics usos i atorgaven nous capítols, admetent l'aplicació al lloc dels Costums de Tortosa. Van ser publicats per Josep PUIGGARI, «*Costumbres de Flix*», a Revista Histórico Latina, II, Barcelona (1875), pàgs. 109 a 111. També les publicà Bienvenido OLIVER, a «*Historia del Derecho en Cataluña, Mallorca y Valencia. Código de las Costumbres de Tortosa*», I, Madrid (1876-1881), pàgs. 416 a 420.

fa a la determinació de la capacitat d'obrar i possibles beneficis del menor, al dret comú¹⁰. Un d'aquests beneficis, l'únic del qual tenim constància pràctica, és de restitució «*in integrum*», per als menors de vint-i-cinc anys, però majors de catorze, amb la possibilitat de renunciar-hi en algun supòsit¹¹.

Això no obstant, en relació amb la dona, els efectes incapacitadors de la minoria d'edat s'estenen ja superats els vint-i-cinc anys, tant si és soltera com casada, depenent bé del pare o del seu hereu o del tutor-curador designat en el primer cas, o bé del seu marit en el segon¹². Fins i tot, en cas de viduetat, la muller resta sota la protecció de la família del seu marit mentre no es torni a casar¹³.

En definitiva, al menor d'edat i a la dona soltera, mort el pare, encara que visqui la mare, i sent incapaços per tal de regir els seus béns i talment les seves pròpies persones, se'ls ha de designar tutors-curadors, bé pel pare en el seu testament, o, en altre cas, per la Cort local¹⁴. A la tutela i a la curatela ens referirem, en tot cas, més endavant.

La família

D'acord amb els testimonis documentals que posseïm, l'organització familiar se centra a l'entorn de la persona i l'autoritat del pare, basant-se econòmicament en l'existència de forts vincles entre els seus membres, tendents sempre a la conservació i l'augment del patrimoni comú.

10. Cap. LII. Coincideix amb el XXIII d'Horta i el 23 de Balaguer, establint-se en aquests darrers casos, expressament, el benefici de restitució «*in integrum*» a favor dels menors d'edat.

11. En els capítols matrimonials concertats el 21 de setembre de 1720 amb motiu del matrimoni a celebrar entre Àngela Escoda i Andreu Ferrer, aquella nomenava al seu futur marit «*procurador en cosa propia*» per a administrar els seus béns, tot i ser menor de 25 anys i major de 14, i renunciava al benefici de restitució «*in integrum*» (ANP, «*Liber*», fulls 162 i 163, clàusula 2a.).

La Torre seguiria el mateix criteri que Lleida (cap. 62) i Balaguer (cap. 23).

12. Així resulta dels diferents testaments i capítols que es conserven. En el supòsit de no ser hereuera, la filla romandrà a la casa familiar sota la tutela de l'hereu fins que es maridi, i quan es casí aquell li lliurarà el seu dot, segons el disposat pel dotant.

A més dels exemples que anirem veient, és interessant la clàusula del testament d'Isabel Joana Doménech, de 14 de juliol de 1714, que diu el següent: «*Item, deixo y llego dels bens de ma hazienda a Isabel Macip, ma neta, setanta lliures barceloneses; y a Maria Macip sinquanta lliures barceloneses. Volent y ordenant a mon hereu que a les dites Isabel y Maria les aja de sustentar, calçar y vestir, segons lo port de la casa, fins tant que les dites pendran estat y, aleshores, los aja de donar los llegats referits*» (ANP, «*Liber*», fulls 74 a 76, clàu. 6a.).

13. És el que es preveu en la documentació examinada, ja fos com a usufructuària, amb dret a habitació o com un membre més, obligant-se l'hereu a mantenir-la.

14. Vegeu les notes 18 i 20, per exemple.

En aquest context, la muller, encara que tingui un patrimoni fins i tot més important que el del marit, resta sempre desplaçada a un segon terme, atès que és l'espòs qui administra els béns i qui assumeix el govern dels fills.

El pare ostenta i exerceix plenament la «*pàtria potestat*», que mai no s'atribueix a la mare, encara que aquell mori. Efectivament, mancant el pare, es designen tutors-curadors per als fills menors d'edat o incapaços. Com a molt, es permet a la mare assumir aquelles funcions, si és que així ho disposa el marit en el seu testament, però mai no se li reconeix la «*pàtria potestat*».

El fill natural i la prestació d'aliments

El codi local que examinem regula uns quants aspectes de l'anomenada filiació natural, dels fills nascuts fora del matrimoni.

Concretament, d'una banda, aquell ordenament preveu un procediment judicial de reconeixement de la paternitat, establint els seus requisits: 1) que la reclami la pròpia mare davant la Cort del batlle; 2) que la mare sigui dona de bona fama i reputació; 3) que juri que la criatura és del demandat; i 4) que declari, sota jurament, no haver mantingut relacions carnals amb altres homes en el temps que prudencialment, sigui suficient per restar embarassada¹⁵.

Si es confirmen aquests extrems, es declara la paternitat demanada; però únicament s'obliga el pare a prestar al fill els aliments necessaris, sense referir-se a cap altra obligació ni a possibles drets recíprocs.

En sí, el deure d'«*alimentar*» (que hem d'interpretar com el conjunt de prestacions indispensables per a la creixença, atenció i formació dels fills), es configura com el més important del pare envers els seus fills, estenenent-se fins després de la seva mort, exigint la seva prestació a qui li hagués atorgat l'usdefruit o l'herència del seu patrimoni¹⁶.

D'altra banda, també els Costums imposen a tota mare el deure de nodrir els seus fills, però en el context de prohibir-li que els abandoni (tant a institucions benèfiques com religioses o a particulars). En altre cas, s'estableix una pena de caràcter infamatori, consistent a fer-la

15. Cap. CVIII.

16. Així ho estableix Jaume Cascarosa en el seu testament del 10 d'agost de 1712, imposant aquest deure a la seva esposa Peronella Cornado (ANP, «*Liber*», fulls 4 a 6, clàu. 11a.). En els mateixos termes s'expressa Gabriel Bru respecte la seva muller Maria Escoda, en el testament de l'1 de març de 1713 (ANP, «*Liber*», fulls 44 a 46, clàu. 7a.).

passejar tota nua pels carrers i places de la vila, per a després seguir tenint cura de la criatura¹⁷.

La tutela i la curatela

La tutela i la curatela són dues institucions, la titularitat de les quals coincideix habitualment en la mateixa persona. Tenen funcions distintes, però cerquen un mateix fi: la protecció dels menors i altres incapaces, personalment i patrimonialment.

La tutela apareix per encarregar-se de la formació humana i moral del tutelat o «*pupils*»; i la curatela, per guardar i administrar el seu patrimoni. De fet, segons la documentació que posseïm i malgrat aquesta diferenciació funcional, les facultats d'ambdues institucions es concentren en una mateixa persona, el tutor-curador.

Ja hem assenyalat el caràcter preceptiu de la tutela-curatela, com a substitutiu de la pàtria potestat una vegada mort el pare. Efectivament, la designació del tutor-curador correspon al progenitor en testament, o, en cas que aquell manqui, la farà la Cort (la tutela «*dativa*» actual)¹⁸.

La regla general, com hem apuntat, és la de designar dos tutors-curadors, els mateixos per a tots els fills. Així mateix, acostumen a ser persones vinculades a la família, com les més idònies per complir la seva missió.

Excepcionalment, hi ha la possibilitat que aquelles funcions s'encomanin exclusivament a la mare vídua, si és que així ho disposa el pare en el seu testament. En tot cas, com ja s'ha indicat, jurídicament les dites funcions són les de tutora-curadora, no com a titular de la pàtria potestat, la qual no se li reconeix¹⁹.

17. Cap. CIX.

18. Miquel Manuel, en el seu testament del 18 de juny de 1722, designa tutors-curadors dels seus fills; com fa Ramon Masip, en testament del 28 de desembre de 1722, per a la seva filla i heredera (ANP, «*Liber*», fulls 192 rev. i 193 clàu. 9a., i fulls 197 rev. i 198 clàu. 9a., respectivament).

En canvi, en el cas de Jaume Cascarosa, aquest no els nomena en el seu testament del 29 d'octubre de 1712, però apareix una escriptura en la qual els tutors-curadors dels seus fills menors d'edat lliuren a la vídua d'aquell els llegats concedits pel testador, més el dot i els béns propis (ANP, «*Liber*», full 33). És obvi que aquesta vegada, aquells tutors-curadors han estat designats per la Cort.

De manera semblant, el 24 de novembre de 1721 els curadors de les filles de Miquel Jornet, «*nomenats per la Justícia*», en fan l'inventari de béns (ANP, «*Liber*», full 179 rev.).

19. L'únic testimoni que posseïm ens l'ofereix el testament que acompanyem com Apèndix II, clàu. 13a., pàg. 273.

Sobre les activitats del tutor-curador tenim alguna notícia documental, per bé que es redueix al seu vessant patrimonial: constituint un censal per donar compliment als llegats paterns²⁰, o venent una hereu-tat del tutelat²¹. No obstant això, sembla que l'exercici d'aquestes facultats requereix l'autorització senyorial²².

Concretament, els Costums atorguen al tutor la representació i defensa del «*pupil*» en judici, encara que amb certs límits específics: a) en cas que se li reclamin béns, mobles o immobles, el tutor necessita la prèvia autorització de la Cort per intervenir-hi, i b) si la demandada es refereix a béns immobles, solament podrà comparèixer si el tutelat és menor de catorze anys, i sempre que el plet hagués estat iniciat en vida del pare o del causant a qui succeeixi²³.

EL MATRIMONI

Una comunitat eminentment rural, en la qual la vida i l'activitat de la família giren a l'entorn de la possessió d'uns béns comuns, converteix el matrimoni en un negoci jurídic de gran contingut patrimonial. Així, el matrimoni de l'hereu o de la pubilla, en relació amb el patrimoni familiar, suposa la seva conservació i la possibilitat d'engrandir-lo mitjançant l'aportació de béns que fa l'altre cònjuge (com a herència o dot).

Cal recordar, però, la situació de clara inferioritat de la muller respecte del marit: en l'ordre familiar, només ell posseeix la pàtria potestat sobre els fills; i en l'econòmic, també serà l'espòs l'encarregat d'administrar el patrimoni propi i el de l'esposa.

El règim econòmic matrimonial

Pel que fa a la documentació notarial que posseïm, hem de dir que el règim econòmic matrimonial que es concerta, almenys des del

20. Els tutors-curadors de la pubilla Josepa Sentís, qui, no podent satisfer un llegat patern a favor de la Parròquia, constitueixen un censal de valor de 36 lliures i 10 sous, amb una pensió anual de 36 sous i 6 diners, a favor del rector (ANP, «*Liber*», fulls 2 rev. i 3). Vegeu també el cas de Jaume Cascarosa, a la nota 18.

21. És el cas de Francesc Teixidor (de Vinebre), tutor-curador de la pubilla Josepa Francesca Sentís, qui el 25 d'agost de 1720 efectua una venda «*cum facultate et licentia domini comendatori mihi concessa*» (ANP, «*Liber*», fulls 161 rev. 162 anv.).

22. Nota anterior.

23. Cap. XCV. Es correspon amb el LIX d'Horta, el qual, no obstant això, no contempla (seguint a Lleida, cap. 130), l'excepció de la demanda presentada en vida del causant.

s. XVII, és el de l'associació a compres i millores, practicat encara fins ben entrat el segle XX.

Aquest règim es pacta en capítols matrimonials, concertats abans de la celebració del matrimoni, davant notari i dos testimonis, i té caràcter irrevocable²⁴. Els subjectes intervinents són, en primer lloc, els futurs esposos, i també aquelles altres persones que, per raó de la mateixa unió, vulguin o hagin de fer a qualsevol d'aquells alguna donació (com el dot), o atorgar-li la seva herència (heretament). En qualsevol cas, es regula voluntàriament la situació patrimonial de cadascun d'ells, durant el matrimoni o per quan aquell s'extingeixi per mort.

En el cas de no pactar-se capítols i, per tant, un règim determinat, és de suposar que ens trobarem davant el simple i pur sistema dotal, mantenint l'esposa la titularitat dels béns integrants del seu dot, encara que sigui el marit qui els administri.

L'associació a compres i millores

Aquest és el règim econòmic matrimonial típic a la Torre, present a Catalunya ja el segle XIII²⁵. D'acord amb l'abundant documentació existent, no ofereix cap variant substancial respecte del que, amb el mateix nom, es practica en altres territoris catalans²⁶.

Consisteix, com el seu nom indica, en la constitució d'una comunitat de tipus familiar, en virtut d'una clàusula estipulada en els capítols matrimonials per part del cònjuge que gaudeix d'una situació econòmica millor, a favor de l'altre²⁷. Així, el cònjuge menys afavorit sempre segueix l'altre, el qual, per ell mateix o amb la seva família (pares o avis), l'acull i l'associa a tota compra i millora que es faci durant el matrimoni.

24. Cap. CII, pel que fa al nombre de testimonis, i que en tal extrem coincideix amb el LX d'Horta i el 51 de Balaguer. Els restants requisits es desprenen dels capítols matrimonials examinats.

25. LALINDE ABADÍA, Jesús, «Regímenes comunitarios de la Compilación de derecho Civil especial de Cataluña», Revista Jurídica de Cataluña, LXV, Barcelona (1966), pàgs. 313 a 349.

26. Diferents estudiosos han constatat la seva pràctica a les comarques del Camp de Tarragona, la Terra Alta, el Penedès, la Conca de Barberà i fins i tot a Girona (MORAGAS, Vicent de, «Associació a compres i millores en el Camp de Tarragona», a «Conferències sobre varietats comarcals del dret civil català», Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de Catalunya, Barcelona (1934), pàgs. 193 a 200; PASCUAL SERRES, Josep M., «Sobre compres i millores a la Comarca de Gandesà», a la Miscel·lània Borrell i Soler, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona (1962), pàgs. 351 a 361; i SAGUER OLIVET, Emili, «Dret comarcal gironès», a «Conferències sobre varietats comarcals del dret civil català», Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de Catalunya, Barcelona (1934), pàgs. 41 a 100).

27. Vegeu Apèndix I, clàu. 2a., pàg. 271.

La determinació dels béns vinculats inicialment a l'associació es fa en document a part dels capítols, segons es desprèn de la clàusula constitutiva (no en tenim constància directa), que es remet a allò que consti en «*actes y albarans*»²⁸.

Si la part acollidora és la de l'esposa, l'associació la constitueixen els seus pares²⁹. En altre cas, és solament el marit o aquest amb els seus pares o, fins i tot, amb els seus avis si viuen tots junts³⁰. Ja la participació en la societat serà en proporció als seus membres, sempre a parts iguals: la meitat si en són dos; la quarta part si en són quatre, i així successivament. Després, aquella part que pugui restar vacant per mort d'un dels associats acreix la dels restants³¹.

D'altra banda, aquest règim es troba molt vinculat a la institució de l'heretament, universal o parcial, amb la reserva dels heretants de determinats elements patrimonials (normalment, diners) per poder-ne disposar lliurement (per exemple, per poder dotar els altres fills, per la llegítima d'aquells). Hem de dir que sempre concorren ambdues institucions si la part acollidora és la de l'esposa³²; en altre cas, depèn de la situació del futur marit, segons hagi de ser hereu de la seva casa o no: en el primer supòsit, a més de l'associació, s'inclourà l'heretament³³ i, en el segon, l'associació es fa simplement per la meitat³⁴.

28. Nota anterior.

29. Són Joan Sentís i Tecla Miró, pares de la contraent Esperança Sentís, qui acullen a compres i millores a Manuel Ferrer, segons capítols del 20 d'octubre de 1712; i Josep Jornet, vidu de Teresa Bielsa, acull a Ramon Elies, futur espòs de la seva filla Maria, en capítols atorgats el 12 de novembre de 1717 (ANP, «*Liber*», fulls 31 i 32 clàu. 5a., i full 131, respectivament).

30. Són els casos de: Francesc Miquel a favor de Maria Nicolau, segons capítols del 19 de novembre de 1712; Salvador Vilas acull a Maria Jornet, en capítols del 8 de juliol de 1714, i Ramon Masip a Cecília Montaner, en capítols del 18 de desembre del 1714 (ANP, «*Liber*», fulls 34 a 37, clàu. 6a., fulls 72 a 74 clàu. 2a., i fulls 85 i 86 clàu. 2a.).

31. Clàusula 2a. dels capítols que s'acompanyen com a Apèndix I, pàg. 271.

32. Vegeu nota 29:

— En els capítols concertats entre Esperança Sentís i Manuel Ferrer (1712), en la seva clàusula 4a. els pares d'ella «*la fan hereva de la mitat de la asienda apres opte dels dos, y no abans*», i sempre i que «*no tinguen fills mascles*». S'institueix un heretament condicionat al fet que els pares no tinguessin un fill baró; en aquest cas, aquell serà l'hereu i es promet a la filla un dot consistent en una heretat i roba per un valor total de 50 lliures barcelonenses.

— En els capítols de Ramon Elies i Maria Jornet (1717), el pare associant (clàu. 5a.), també fa hereva la seva filla, reservant-se 80 lliures barcelonenses per a la seva lliure disposició. En cas d'arribar a tenir més tard un fill baró, s'estipula que rebrà un dot de 100 lliures substitutòri de la herència.

33. Apèndix I, clàu. 1a., pàg. 271.

34. És el cas de Salvador Vilas i Maria Jornet, i el de Ramon Masip i Cecília Montaner (nota 30); el de Josep Jornet i Isabel Masip, i el de Baptista Cabré i Maria Esteve, aquests darrers vidus en primeres noces (ANP, «*Liber*», fulls 88 i 89 clàu. 5a. i full 93 clàu. 2a., respectivament).

És freqüent, també, pactada l'associació, que es concerti destinar les millores, amb l'escreix (augment de dot, al que ens referirem més endavant), als fills neixedors del matrimoni a celebrar³⁵.

Talment, si l'associat és el marit i hi intervenen els pares de la futura esposa, aquests li assignen una pensió anual, anomenada «soldada», per un període de temps determinat, extrems tots ells que es fixen en els capítols³⁶.

L'administració de la societat correspon al marit o al pare acollidor, com a cap de família. Com a tal, pot disposar dels béns associats, sempre que sigui en profit de l'associació (no si es tracta de respondre de multes o obligacions particulars), i sempre que l'esposa no denunciï o «protesti» de l'administració que s'exerceix.

En resum, hem de concloure indicant què comprenen els termes «compres» i «millores»: a) «compres», és tot allò que s'adquireix per un dels associats, amb diners procedents del seu estalvi, treball, professió o indústria (no si ho rep per herència, per venda de propietats o béns no associats, per atzar o simplement que els tingués ja abans de casar-se), i b) «millores» són aquelles que s'efectuen en qualsevol dels béns associats, incloent-hi, per exemple, la restitució d'un dot, el pagament de lligítimes, l'extinció de deutes o la redempció de censals³⁷.

L'agermanament

Es tracta d'un règim matrimonial recollit i amplament regulat pels Costums de Tortosa³⁸, i, per tant, d'una família jurídica distinta a la qual pertanyien els Costums de la Torre (a la de Lleida)³⁹. No tenim

35. És una clàusula molt habitual, en la qual normalment, s'inclou l'escreix, com la següent: «Item, si y ha fills del present matrimoni, es tractat y concordat que tant les millores com lo escreix que sia per dits fills» (capítols de Miquel Montaner i Maria Jornet, del 8 de desembre de 1714 —ANP, «Liber», fulls 80 i 81—).

36. Ens remetem als capítols referits a les notes 28 i 31. En els primers, de 1712, la «soldada» assignada és de 40 rals «ardits» i per un període de 4 anys; en els segons, de 1717, es pacta una suma de 4 lliures barceloneses i per 3 anys.

37. BROCA, Guillem M. de, «Historia del Derecho de Cataluña», Librería de Agustín Bosch, Barcelona (1918), pàgs. 833 i ss.

38. També conegut com a «règim de comunitat universal», els contraents poden adoptar-lo lliurement, però sempre abans de casar-se. El regulen els capítols XX i XXI de la rúbrica I («De arres et d'esponsalícis»), del Llibre Cinquè dels Costums de Tortosa.

Per a qualsevol referència sobre aquests Costums, seguim la publicació de Bienvenido OLIVER, «Historia del Derecho de Cataluña, Mallorca y Valencia. Código de Costumbres de Tortosa», Madrid (1876-1881), respectant la seva numeració.

39. Ja hem assenyalat la identitat entre el codi de la Torre i el de Miravet, i també la seva integració, en conseqüència, en la família jurídica que deriva dels Costums de Lleida. Tanmateix, és indubtable que el codi de Tortosa exerciria certa influència a la zona, de vegades absoluta com ocorre a Flix, on s'aplica com a dret supletori (nota 9). En altres, dita influència serà relativa, com en el cas que examinem, contemplat a la Torre, Miravet (cap. CI) i Horta (cap. LXV).

constància documental que es practiqués efectivament a la Torre, però els seus Costums s'hi refereixen, encara que breument i positivament en aquest sentit.

Aquest ordenament local contempla l'agermanament com a únic supòsit, en el qual els béns de l'esposa es troben subjectes a qualsevol contracte o obligació que contragui el marit ⁴⁰. L'agermanament, també conegut com a pacte de «*mig per mig*», és incompatible amb el sistema dotal, i suposa la fusió completa de tots els béns aportats al matrimoni per ambdós cònjuges, o adquirits durant el matrimoni per qualsevol d'ells (no importa la procedència), i també els guanys, les millores, etc., obtinguts per un o altre consort, o produïts pels béns del marit. Després, quan el matrimoni es dissolgui, per qualsevol causa, els béns agermanats es dividiran per la meitat, pagats ja tots els deutes de la societat.

En tot cas, a la Torre, segons el seu ordenament local, l'esposa pot denunciar l'administració que fa el marit (hi té un cert control) i, aleshores, la part d'ella, a partir d'aquell moment, no respon dels deutes i obligacions contrets per l'espòs.

El dot i l'escreix

En transmetre la major part del patrimoni familiar a un sol fill, els pares han de compensar els restants mitjançant la llegítima (a la qual ens referim més endavant) i el dot ⁴¹.

El dot, denominat també «*exovar*» quan es refereix a la dona, constitueix una prestació de caràcter econòmic, en efectiu o amb béns de

---

Fins i tot a Horta no s'exigeix la institució d'hereu en el testament, gairebé usant els mateixos termes que a Tortosa (cap. II, rúbrica IV, Llibre Sisè), mentre que a Lleida, admesa la validesa del testament sense aquella institució, s'exigeix la designació de marmessors i la inclusió de la clàusula «*precos ut dividant omnia bona mea sicut inferius apparebit*» (cap. 145).

40. Cap. CVI. Indirectament a Horta (capítol LXV), s'al·ludeix a l'agermanament com a un dels pactes matrimonials que poden concertar-se. Tanmateix, cal tenir present que aquell règim és incompatible amb el règim dotal; per a la qual cosa, hem de suposar que l'al·lusió a aquell règim matrimonial significa més aviat que el valor de l'esponsalici es fixa, en cas de pactar-se, lliurement i no condicionat a un dot que no existirà.

41. Tant el baró com la dona tenen dret a percebre un dot, si no són hereus. Sobre el de la filla, en veurem alguns en les notes successives.

Exemple en el que és el marit qui el rep, ens l'ofereixen els capítols de Miquel Escoda i Esperança Miró, concertats el 6 de gener de 1715. La seva clàusula 5a. diu: «*Et primo, fou tractat y concordat entre les sobredites parts que, Juan Escoda, pare de dit Miquel, en contemplació de este matrimoni dona a son fill Miquel en dot, per tots quants drets puga tenir y pretendre en sa casa, així paternals com maternals, una heretat dita la Figuera Verdai, en lo camí que va a Cabacés, ...; altra heretat a les bacetes, partida de N'Orta, ... Item, li dona altra eretat dita lo Ort de la Figuera, ... Item, li dona altra eretat de vinya a la partida de Pomar, ... Item, li dona lo dia de les bodes vint-y-sinch lliures en roba. Item, li dona una carrega de blat en preu de set lliures y deu sous*» (ANP, «*Liber*», fulls 89 i 90, clàu. 1a. a 5a.).

diferent naturalesa, però solament en tant que els fills en qüestió con-
treguin matrimoni, atès que com a tal és l'aportació que hi faran.

L'objecte del dot és divers: pot ser en diners, roba o qualsevol altre
bé moble o immoble. En tot cas, s'estableix un valor econòmic màxim
que ha de cobrir-se, segons les possibilitats de la família (ja sigui en
testament, en el qual cas s'encarrega del seu lliurament, a l'hereu ⁴²,
o bé en els mateixos capítols que es concertin per un futur matrimoni).

Fixat el valor, no ofereix cap problema si es lliura amb diners. Si
s'ha de cobrir amb immobles, aleshores s'aplica el valor que es recull
al «*Libre de Avaliaments*», que existeix a la Casa de la Vila (una mena
de cadastre municipal valorat); i si el dot l'integren mobles i/o roba,
aquests han de ser valorats per persones designades a l'efecte per amb-
dues parts (una mena de taxadors) ⁴³. Realitzada la valoració dels
béns indicats, si hi ha alguna diferència fins al valor màxim establert,
es cobrirà amb diners.

En qualsevol cas, la donació dotal resta pendent de la celebració
del matrimoni, i hem de dir que la seva institució i aportació en aquell
moment és indispensable ⁴⁴.

Referint-nos particularment a l'aixovar, com a dot de la dona, sem-
pre es lliura al seu marit (o al pare d'aquest si es concerta una associa-
ció a compres i millores amb la família de l'espòs), conservant ella la
titularitat, i firmant aquell una «*appocha de rebut*» a favor del dotant, da-
vant notari i dos testimonis ⁴⁵.

Al temps de fixar el dot o «*l'exovar*», es concerten altres qüestions:
la forma i manera en què es tornarà als dotants o als seus hereus, en

42. Apèndix I, clàu. 3a., pàg. 271.

43. Nota anterior: en aquell cas, és la pubilla de la casa, germana de la contraent, qui, amb
el seu marit, lliura a la núvia el dot fixat pels pares en els testaments respectius.

44. És el que ocorre a Honesta Josepa Jornet, a qui el seu pare deixa en testament 50 lliures
en dot, però solament si s'arriba a maridar. Tanmateix, com sigui que en el moment de casar-se
no resten béns suficients ni diners per satisfer-li aquella suma, en els capítols matrimonials que
concerta amb Josep Bru, de Montblanc, el 8 de març de 1722, els seus tutors-curadors, Jaume
Miquel i Josep Llorenç, li prometen «*donar-li les dites 50 lliures en terra judicada y estimada per dos
persones*», sense indicar, però, d'on la obtindran (ANP, «*Liber*», fulls 185 rev. i 186 anv. clàu. 1a.).

45. Nota 42. En altres casos, la part no lliurada, la rebran els nuvis el dia del casament,
o en determinades festivitats, com el dia de Sant Jaume, o en un altre, segons el que es fixi en
els capítols. Normalment, és el marit qui signa la «*appocha*»: Josep Auba, de Gandesa, ho fa a
favor del seu sogre Baptista Jornet, el 6 de maig de 1714; Joan Abela, de Bovera (Lleida), a favor
de Josep Antoni Estivill, el 23 de maig de 1714; (ANP, «*Liber*», fulls 56 i 59, respectivament).

Però, quan és el marit i la seva família, qui acullen la esposa, és aquell i el seu pare qui ho
fan: Miquel Montaner i el seu fill i contraent del mateix nom, confessen haver rebut el dot esti-
pulat de Miquel Jornet, pare de l'esposa Maria Anna Jornet, el 25 de febrer de 1715 (ANP, «*Li-
ber*», full 84).

cas de morir el fill o filla sense descendència (de fet, és la mateixa manera en què fou lliurat); i, encara que optativament, la possibilitat d'atorgar a cada cònjuge la facultat de disposar «*mortis causa*» d'una part dels béns dotals, tots dos en igual o diferent proporció ⁴⁶.

D'altra banda, i a manera de contraprestació, en el cas del dot de la dona o «*exovar*», l'espòs concedeix a la seva futura dona un «*escreix*» o esponsalici com a augment de dot i en raó de la seva virginitat, el valor del qual ha de ser equivalent, en principi, a la meitat del dot, sempre que no se'n pacti altre en els capítols concertats ⁴⁷. Aquest escreix, si així es pacta i coincideix amb el règim d'associació a compres i millores, sol destinar-se, amb les millores produïdes, als futurs fills del matrimoni ⁴⁸.

Aquest escreix, amb el dot, en tot cas, ha de ser administrat pel marit (o el seu pare, en règim d'associació), i ell signa l'anomenada «*carta dotal y de spoli*», amb la qual garanteix, amb el seu propi patrimoni, la deguda gestió administrativa ⁴⁹.

Els Costums, així mateix, reconeixen a favor de l'esposa, mort el marit, el dret a gaudir vitalíciament de l'escreix, malgrat la donació feta prèviament a favor dels fills; però, morta ella, l'espòs sobrevivent no rep res de «*l'exovar*» ⁵⁰.

A més, si el dot de la dona consisteix en una quantitat de diner, una vegada vídua pot gaudir durant un any dels béns de l'espòs (o ser mantinguda pels hereus d'aquell), sense necessitat que li siguin restituïts ni «*l'exovar*» ni l'esponsalici (deriva de l'anomenat «*any de plor*» de la tradició jurídica catalana). Tanmateix, si el dot el constitueixen béns immobles, aquests li han de ser retornats immediatament, segui-

46. Apèndix I, clàu. 4a., pàg. 271. Tanmateix, a Maria Jornet en els capítols de 8 de juliol de 1714, concertats amb Salvador Vilas (hereu i no dotat), se li permet disposar de 100 lliures sobre un dot valorat en 150 lliures (ANP, «*Liber*», fulls 72 a 74, clàu. 5a.).

I en un codicil, atorgat el 27 d'octubre de 1758, de Francesc Rocamora, concedint a la seva esposa l'usdefruit sobre 120 lliures que posseeix com a meitat del dot dels pares d'aquell, el codicil·lant manifesta que la dita suma ha de retornar-se als hereus de la seva família per no haver tingut fills del seu matrimoni (ANP, «*Liber*», full 223, clàu. 1a.).

47. Cap. CIV. a. Es correspon amb el LXV a) d'Horta i el 56 de Balaguer. No obstant això, segons els capítols examinats, aquesta proporció no s'acompleix, ja que pacten altres quantitats.

48. Nota 35.

49. Aquesta garantia rep el nom de «*carta dotal*», i a vegades se li afegeix l'expressió «*y de spoli*». D'altra banda, cal recordar que basant-se en aquesta «*carta de Spoli*», els Usatges de Barcelona estableixen un mal ús conegut justament com de «*firma d'espoli*»: el pagès ha de pagar determinada quantitat de diner al senyor per poder hipotecar, totes o part de les terres que posseeix, per tal de garantir el dot i l'esponsalici de l'esposa.

50. Cap. CIV. b, que coincideix amb el LXV. b d'Horta i el 57 de Balaguer.

da la mort del marit, amb els fruits obtinguts des del moment del traspàs⁵¹.

Altrament, l'esposa pot demanar la restitució del seu dot si el marit l'abandona o esdevé pobre⁵².

Ja, en cas de morir la muller, si no hi ha fills, el seu dot ha de retornar als seus dotants o als hereus d'aquests; si té fills, en canvi, passarà a ells⁵³. Això no obstant, res no impedeix que s'atorgui al marit l'usdefruit sobre el dot⁵⁴.

En últim terme, cal assenyalar que els Costum locals es remetent, simplement, al dret comú per determinar el procediment que han de seguir els creditors de la dona per poder cobrar els seus deutes.

Altres relacions entre els cònjuges

Els Costums prohibeixen explícitament qualsevol alienació, obligació o donació entre els cònjuges durant el matrimoni; però afegeixen que seran vàlides si es fan per actes de darrera voluntat, en testament o codicil⁵⁵.

D'altra banda, pel que fa a multes o deutes particulars del marit, o bé quan la dona ha denunciat o protestat judicialment contra l'administració del marit, els béns d'aquella resten alliberats de qualsevol responsabilitat⁵⁶.

En tot cas, cal tenir present que, malgrat tenir l'administració dels béns de la dona, el marit no en pot disposar (llevat en el règim d'associació i com hem vist), si no és amb el seu consentiment exprés⁵⁷.

51. Cap. CIV. c, corresponent-se al LXXVI d'Horta (que estableix que la vídua serà alimentada i vestida —amb roba de dol— durant el primer any), i el 58 de Balaguer.

52. Cap. CIV. d, com el LXXVII d'Horta (que contempla també el supòsit que el marit fugi de la vila i termes de la Comanda), i el 59 de Balaguer.

53. Cap. CV, el qual coincideix amb el LXXVIII d'horta.

54. Així ho estableix Teresa Alentorn, en el seu testament del 18 de febrer de 1713, a favor del seu marit Jaume Ferrer, sota la condició de continuar «mantenint» el seu nom (ANP, «Liber», fulls 42 i 43, clàu. 4a.).

55. Cap. CI.

56. Nota 40.

57. Posseïm dos testimonis en els quals és l'esposa qui nomena el marit procurador seu, per constituir sengles censals i garantir la satisfacció de les pensions corresponents: del 12 de febrer de 1722, per part d'Anna Gonzales a favor de Francesc Masip, i del 5 de març del mateix any, per part de Francesca Sentís a favor de Miguel Peyro (ANP, «Liber», fulls 184 i 185, respectivament).

Ja el cap. CVII dels Costums prohibeix la venda d'immobles de l'esposa sense el seu consentiment, entenent que tal prohibició s'aplica també als mobles, objectes a què també es refereixen els dos casos anteriors.

Efectivament, en tots els testimonis documentals que posseïm de venda de béns immobles de l'esposa, amb ella intervé el seu marit, entenem que com a administrador nat del patrimoni d'aquella.

Parlem de la tenença d'immobles, genèricament, per referir-nos a la possessió de béns d'aquella naturalesa. Seria més propi parlar de propietat, potser, en tant que al voltant dels immobles s'estableixen relacions pràcticament o de fet, de propietat, com avui l'entendem; però a l'època, en la qual el domini correspon al senyor, es configuren relacions emfitèutiques entre aquell i el vassall, sens perjudici dels drets i la llibertat de disposició que es preveuen i a les quals ens referirem a continuació.

La possessió

Els capítols de Costums confirmen als veïns i pobladors del lloc la plena possessió de llurs béns, en la manera en què els foren lliurats tant a ells com als seus antecessors⁵⁸. Se'ls permet disposar-ne, amb fills o sense (impedint l'aplicació de qualsevol mal ús) lliurement⁵⁹, però excepte a favor de militars i eclesiàstics (evitant així l'establiment al lloc d'institucions que, semblants a l'Orde de l'Hospital, gaudeixen d'immunitats i jurisdiccions especials)⁶⁰.

Conservant, com s'ha dit, el senyor les seves prerrogatives dominicals sobre el terme del lloc, s'estableix una relació emfitèutica entre aquell i el vassall, la qual s'articula basant-se en dos privilegis senyorial: la fadiga (o dret preferent del senyor a assumir el domini total de l'immoble, abans que el posseïdor en disposi a favor de tercer), i el lluïsmo (o dret senyorial a percebre una part del valor del bé alienat, que equival al 2 per 100)⁶¹.

58. Cap. I.

59. Aquesta referència a l'existència de descendents o no, ja apareix a la Carta de poblament de Lleida, atorgada el 1150. És FONT RIUS qui li atribueix el significat referit, a «*La reconquesta de Lérida y su proyección en el orden jurídico*», CSIC, Instituto de Estudios Ilerdenses, Lleida (1949), pàg. 27.

60. Aquesta limitació l'estableix també la Carta de Lleida de 1150 (nota anterior), generalitzant-se en els ordenaments locals posteriors, com el de la Torre (FONT RIUS, *ob. cit.*, pàgs. 27 i 28).

De manera semblant, el cap. 27 de la Carta de poblament d'Ascó prohibeix la venda de qualsevol bé a clergues, frares o cavallers de l'Orde, ni a cap persona eclesiàstica ni militar.

61. Aquests drets de fadiga i lluïsmo se'ls reserva, encara, el comanador fra Mariano Cascajares en arrendar la Comanda als germans Antoni i Felip Castellví, de Flix, l'1 de maig de 1806, en escriptura atorgada a Saragossa («*para las ventas, enagenaciones y permutas*») (Arxiu de la Corona d'Aragó —ACA—, Sant Joan de Jerusalem, Armari 30, Lligall 2).

Per la seva banda, el cap. 68 de la Carta d'Ascó reserva el lluïsmo a la Senyoria, sobre tots els béns immobles que es venguessin (inclosa la corredoria), de valor de 8 diners per lliura, corresponent 4 al venedor i 4 al comprador. Després el cap. 71 reconeix a favor del comanador el dret de fadiga, ordenant que quan es concedís s'enregistrés en poder del notari de la Comanda.

Excepcionalment i per un termini de deu anys, el mateix codi atorga als homes del lloc el privilegi de poder disposar lliurement de les seves possessions i heretats, i pot disposar-ne empenyorant-les o obligant-les, sense haver de demanar la fadiga ni satisfer el lluïsmen⁶².

D'altra banda, per cada heretat (encara que no per totes), i en funció del seu domini, el senyor rep una pensió anual, de caràcter censal i perpètua, en diner o en espècie. No hi estan subjectes, malgrat tot, les cases i el patis de dins de la vila⁶³.

En qualsevol cas, els Costums contenen una sèrie de disposicions tendents a garantir la possessió i el seu gaudi pels pobladors del lloc; l'única excepció la constitueixen els reus de delictes d'heretgia i lesa majestat, els quals i com a tals perden tots els seus béns⁶⁴. En cap altre cas el senyor mai pot empenyorar ni limitar la disposició lliure dels béns del seus vassalls, ni assumir-ne el domini directe, si no és pel procediment del tempteig i retracte que li atorga el dret de fadiga⁶⁵. De semblant manera, prohibeix que ningú s'apropriï lliurement de les possessions d'altres veïns; si no és per procediment judicial⁶⁶.

L'adquisició de la possessió

La manera inicial d'adquirir la possessió és l'establiment emfitèutic concertat amb el senyor. A partir d'aquí, els veïns, com s'ha dit,

62. Cap. XXX, que fixa el valor del lluïsmen en el 2 per 100 del valor de l'alienació, coincidint amb el cap. 55 de Balaguer.

Tanmateix, el cap. 25 de la Carta d'Ascó prohibeix a tot poblador de la dita vila i per temps de 8 anys, vendre, empenyorar ni constituir censals sobre els seus béns; l'única excepció serà si és per cas de necessitat. Després, el cap. 26 no permet a cap veí disposar del seus béns a favor del seus fills si no és per raó de matrimoni o herència (entesa aquesta limitació dins aquell període de 8 anys).

63. Així es desprèn dels Capbreus celebrats al lloc i coneguts des del 1607, sobre els quals podeu veure SERRANO DAURA, *ob. cit.*, pàgs. 54 a 56 i 239 a 244.

A Ascó els veïns satisfan la vuitena part dels fruits al comanador: del raïm (cap. 5); de les figues (cap. 6); de la fulla de morera (cap. 7); dels llegums, alls, cebes i safrà (cap. 8); de les olives (cap. 9); de les ametlles i avellanes (cap. 10); i del llí i cànem (cap. 15). A més, s'estableix que de tots els grans, especialment els llegums, olives, safrà, panses, ametlles i avellanes (s'exclouen les mores), «se le pague de quarenta y dos, uno» (cap. 13).

Pel que fa a les cases, s'indica que la «de mano mayor» pagarà 3 sous; de la mitjana, 2, i de la «menuda» 1, conforme s'estipuli en el document d'establiment; «y las estrabagantes lo que el señor le pareciere, y el día de la paga sea el día de Año Nuevo» (cap. 10). També pagaran pels sequers i corrals, «conforme se concertaren cuando se les daran» (cap. 11).

Finalment, s'ordena que els veïns pugin tots els drets referits al castell (cap. 19).

64. Cap. LIII. Coincideix amb el LXXIX d'Horta, encara que aquest omet la referència a la lesa majestat.

65. Nota 62.

66. Cap. LXXXVII, coincidint amb el LIV d'Horta.

poden disposar-ne a favor de tercers i amb les limitacions abans indicades.

Com a maneres típiques d'adquisició entre veïns tenim la compra-venda, la permuta i la donació. A més, els Costums reconeixen la usucapió de trenta anys (no s'admet la de tres ni la de deu ni la de vint)⁶⁷.

Els actes de transmissió es formalitzen en escriptura pública, davant de notari i dos testimonis, i el disposant ha de justificar el seu just títol i ha de respondre de la no existència de càrregues ni d'evicció, garantint-ho tot amb els seus propis béns⁶⁸.

Tractant-se d'un contracte oneros, s'indica talment el preu de la transmissió, i també el moment en què es farà efectiu si no és en aquell mateix instant⁶⁹.

Cal recordar, en tot cas, que abans de la transmissió és necessària l'autorització senyorial, per renúncia al seu dret de fadiga⁷⁰.

Referint-nos particularment a la permuta, sempre se cerquen equivalències de valor entre els béns afectats, cobrint-se les diferències pos-

67. Cap. CXIII, que es correspon amb el LXXII d'Horta i el 39 de Balaguer (aquest darrer admet també la usucapió de 40 anys).

68. Esperança Sentís, en un document de venda d'una vinya, del 2 d'abril de 1721, on figura acompanyada del seu marit Miquel Rosselló, indica: «... per nos et nostros heredes et successores, vendimus vobis, ..., et vestris, quandam petiam terre vinea plantalam, sitam in termino dicte ville ..., in partita vulgo dicta de Poma, —detinguda de un jornal poch mes o menos—, ... cum suis introitibus et exitibus, quam petiam terre vobis vendimus francam et quitiam desumptis oneribus ordinariis que ad nos spectat, quod dicte Sperantis fuit data in capitulis matrimonialibus, ..., promittentes vobis tradere possessionem, ..., enim pretium vero dicte petie terre quam vobis vendimus sunt viginta libras, monete Barchinona, ..., in super promittimus vobis quod predicta que vobis vendimus una cum omnibus melioramentis que (...) facietis, faciemus vos et vestros, et quos volueritis habere, tenere ac in sana et pacifica pace possidere contra omnes personas, quodque tenevitur vobis et vestris semper de firma et legaliter evectione, ac legitima defensione predictorum in omni casu tam in iure quam in facto, quomodo cumque et qualiter eumque contingenti et de restitutione missionum, etc..., super quibus creditor et prohis obligamus vobis omnia bona nostra mobilia et inmobilia, habita et habenda, etc..., iuraque et actiones nostras quas cumque, etc..., renuntiantes omni iuri, ...» (ANP, «Liber», full 173 anv.).

També en el cas d'una permuta, podem veure la que efectuen Jaume Miquel i el matrimoni format per Josep Bru i Josepa Miquel, el 23 d'abril de 1715. En ella, Jaume Miquel canvia un hort siti a la partida de N'Horta, que posseeix «franch y quit», per una heretat anomenada «Lo Seque», i ambdues parts assenyalen: «... y així mateix, los uns als altres se fan veccio de qualsevol mala veu que apres ixca, a quiscuna de dites heretats» (ANP, «Liber», fulls 99 rev. i 100 anv.).

69. Les actes de compravenda inclouen al peu una declaració del venedor, del mateix dia en què es duu a terme el negoci, certificant haver rebut el preu estipulat.

70. Aquesta autorització figura en el mateix document, al seu peu, amb termes com els següents: «El infrafirmado procurador jurisdiccional de la Encomienda de Asco, apruebo el contrato que narra esta escritura, salvando siempre los censos pertenecientes a mi ilustrísimo principal» (així consta en una acta de compravenda d'una heretat del Municipi a favor de Dionisio Artal, el 7 d'abril de 1789, i també en una altra de permuta de dues heretats entre Vicent Artal i Marià Sentís, del 12 de maig de 1801 - Arxiu Particular de Magdalena Borràs, docs. núms. 2 i 5, respectivament).

sibles amb diner efectiu⁷¹. I pel que fa a la donació, definida com a pura, veritable i irrevocable, hi ha també la imposició d'alguna condició (generalment, de complir o satisfer una determinada prestació o atenció familiar)⁷².

Quant a la compraventa, pot servir per commutar deutes del venedor amb el comprador⁷³; o fins i tot, convertir-se el pagament del preu en una obligació censual, amb una pensió anual en benefici del venedor o d'un tercer⁷⁴. Ja en el cas concret d'una venda en subhasta pública, cal indicar que es necessària la intervenció prèvia d'un oficial municipal, el «*corredor*», encarregat d'anunciar-la («*criar las cosas*»)⁷⁵.

En últim terme, constatem l'existència d'una mena de registre municipal de béns, a manera de cadastre, atès que qualsevol transmissió ha d'inscriure's en el «*Llibre de compres y vendes*» que hi ha a la Casa de la Vila, almenys el 1692⁷⁶. A partir de 1788, aquell registre es duu al «*Oficio de Hipotecas*» instal·lat a Falset⁷⁷.

71. Miquel Manuel i Jaume Esteve formalitzen, l'11 de setembre de 1712, una permuta entre dues heretats; existint diferència de valor entre una i altra, aquella es compensa cancel·lant un censal no restituit íntegrament (de 50 lliures) i se'n cedia un altre de 20 lliures amb una pensió anual de 20 sous (ANP, «*Liber*», fulls 19 a 21).

72. Aquestes condicions són molt diverses. Per exemple, en una donació que fa Pau Bielsa, a punt d'ordenar-se franciscà, de tots el seus béns mobles i immobles, a favor del seu oncle Josep Jornet, li imposava les condicions següents: que fes donació, al seu torn, a favor de la mare del donant, d'una finca que posseïa al terme de Flix (partida de «*Vall de Vic*»); que el seu oncle mai no demanés comptes a la seva mare de la seva administració d'aquella finca; i s'imposa el deure de satisfer 10 lliures barceloneses a cada una de les seves germanes (2) quan es casessin (ANP, «*Liber*», fulls 57 a 59).

73. És el cas de Jaume Ramon Rocamora qui, per cobrar un deute de 95 lliures barceloneses, rep en concepte de venda, de Francesc Teixidor com a curador de la pubilla de Francesc Sentís, un corral i una pallissa (ANP, «*Liber*», full 138).

74. El 10 d'abril de 1715, Miquel Jornet ven a Josep Jornet una casa per 160 lliures barceloneses, de les quals 60 es fan efectives i la resta queden carregades com a censal sobre la mateixa casa a favor del venedor (amb una pensió anual de 1 lliura, i fins i tot es pacta la restitució del censal en dues vegades) (vegeu Apèndix IV, pàg. 274).

Talment, el 28 de febrer de 1717, Joan d'Ossó, cavaller veí de Vinebre, ven a Jaume Sentís una heretat que posseïx al terme de Flix, per 14 lliures barceloneses, però de la manera següent: «*el dicho Jayme Sentis, por cuenta de dicho precio se queda al cargo y a cargo el corresponder y pagar perpetuamente, toda aquella cantidad de un censal de precio y propiedad de catorze libras, ... a favor de la iglesia parrochial de La Torre del Espanyol*» (ANP, «*Liber*», full 117 rev., al marge del qual es fa constar que aquell censal fou cancel·lat el 13 de desembre de 1746).

75. Sobre el corredor a La Torre de l'Espanyol, vegeu SERRANO DAURA, *ob. cit.*, pàgs. 113 a 115.

76. En vendre un sequer de figues i panses, el dia 1 d'abril de 1720, Jaume Esteve refereix que ell l'havia adquirit del seu pare, i aquest al seu torn el 1692, segons consta en «*lo Llibre de compres y vendes*» (ANP, «*Liber*», full 151, nota marginal).

77. La inscripció s'ha de dur a terme en un termini no superior a 30 dies, certificant-ho l'encarregat del Registre en el mateix exemplar presentat. En els casos referits a la nota 70, veiem com la venda era inscrita el 17 d'abril de 1789 al foli 68 de dit «*Oficio*»; i la permuta el 19 de maig del 1801, al foli 38.

Els immobles com a garantia d'obligacions

Qualsevol obligació econòmica que es contreu es garanteix mitjançant tots els béns del deutor, mobles i immobles, haguts i per haver. Solament en una ocasió, hem trobat la referència a la hipoteca, i generalment és una obligació general, que no revesteix més formalitat que la inclusió d'una clàusula, en aquest sentit, en el contracte⁷⁸.

Dels tipus o classes d'obligacions que es contrauen, obligant en garantia béns immobles, en tenim constància de dues: el censal i la venda a carta de gràcia.

El censal

El censal apareix com un mitjà per poder cobrir determinades necessitats econòmiques, operant com un simple préstec⁷⁹, o bé per obtenir també una quantitat de diner amb el fi exclusiu d'adquirir un immoble en concret (una finalitat econòmica més qualificada)⁸⁰.

Les classes de censals que es practiquen són l'anomenat «mort sense lliïsm», en el qual no es paga aquest dret senyorial; i el conegut com de «nuda propietat», pel qual, a més del dret a percebre una pensió anual, concedeix al censaler la firma i la fadiga —dret de tempteig i retracte—⁸¹.

En definitiva, en tots dos casos, el censatari rep una suma de diner, obligant-se perpètuament, fins al seu reintegrament, a abonar una pensió anual o cens, de valor proporcional al del censal (sol ser d'un sou per lliura) sota la fórmula de «vench y per causa de venda concedeix». En tot cas, el pagament de la dita pensió es garanteix amb béns immobles⁸².

A més de l'esmentat obligament o afectació dels béns, pot pactar-se la «escriptura de terç»⁸³, per la qual el Fisc (el senyor) es converteix,

78. Esment exprés a la hipoteca sobre tots els béns mobles i immobles del Municipi, el trobem en l'escriptura, de 21 de desembre de 1745, d'extinció d'un censal que deu la Universitat de la Torre al Bisbat de Tortosa (Arxiu de l'Ajuntament de la Torre de l'Espanyol, Carpeta Documents Històrics, Plec Cinquè doc. núm. 5).

79. Aquesta és la causa que al·lega Jaume Esteve el 17 d'octubre de 1712, Maria Jornet el 14 de març de 1716, o Francesc Massip el dia 11 d'agost de 1719 (ANP, «Liber», fulls 21 a 23, 108 rev. i 109 anv., i 137 rev. i 138 anv., respectivament).

80. Vegeu Apèndix III, pàg. 274, i el IV, pàg. 274.

81. ANP, «Liber», fulls 151 rev. a 153 anv.

82. ANP, «Liber», full 40.

83. ANP, «Liber», full 176.

en cas d'incompliment en el pagament de la pensió, en creditor del censatari, la qual cosa comporta el seu empresonament immediat ⁸⁴.

El censatari s'obliga a fer efectiva la pensió a la mateixa casa del censaler en una sola vegada ⁸⁵.

Tanmateix, atès el caràcter perpetu del censal, el censaler no en pot exigir la restitució total o parcial ⁸⁶. En el contracte de constitució, es pacta la manera de restituir-lo («quitar-lo») ⁸⁷ i, com a molt, pot recollir-se la voluntat o el compromís genèric que fos al més aviat possible ⁸⁸; però mai no es fixa un termini concret.

En el supòsit del censal constituït per tal d'atendre la compra d'un immoble determinat, ens trobem davant l'existència d'una doble relació contractual entre el censaler i el censatari: aquell és, a més de censaler, el venedor de la finca en qüestió, i el censatari, com a tal, és també el comprador d'aquella propietat. Per aquesta raó, el diner objecte del censal resta en poder del venedor i censaler com a préstec i preu, obligant-se el comprador a abonar una pensió anual o cens, en tant que l'import prestat no sigui restituit ⁸⁹ (i pagat efectivament el preu).

Òbviament, en aquest tipus de censal, la finca que n'és objecte resta gravada o afectada en garantia del compliment de les prestacions referides i de la restitució final del censal, amb el pacte de retornar-lo al venedor si en un termini determinat no s'ha «quitat». És l'únic cas en què la restitució del censal es concreta ⁹⁰.

Això no obstant, i en relació amb qualsevol tipus de censal, el censatari pot transmetre'l a tercers, amb les obligacions inherents ⁹¹. D'igual manera, també pot fer-ho el censaler ⁹², fins i tot a «carta de grà-

84. Sobre l'escriptura de terç, vegeu la nota 215.

85. Jaume Esteve s'obliga a la redempció amb una sola paga (acta del 17 d'octubre de 1712); Pere Muntaner i Miquel Sentís, el 19 de juliol de 1716, es comprometen a lliurar el cens a la casa del censaler, «en qualsevol part que vixque dins lo present Principat de Catalunya, a sos perills» (ANP, «Liber», full 21 a 23 i 112, respectivament).

86. Ramon Jornet redimí el 3 de desembre de 1712 un censal constituït el 9 de gener de 1656, per un seu avantpassat a favor de l'aleshores rector de la Parròquia; i Miquel Montaner en restitueix un altre el 24 de febrer de 1715, constituït el 25 de febrer de 1681 (ANP, «Liber», fulls 39 i 83 respectivament).

87. ANP, «Liber», full 83.

88. En l'exemple a què es remet la nota anterior, els censalistes prometen tenir-lo «en nom de precari».

89. Nota 80.

90. Apèndix III, pàg. 274. Altres casos amb unes cases i una heretat, a ANP, «Liber», fulls 98 rev. i 99 anv.

91. ANP, «Liber», fulls 135 rev. i 136 anv.

92. ANP, «Liber», full 117 anv.

cia»⁹³; talment, pot cedir-lo compensant deutes⁹⁴; donar-lo⁹⁵ o disposar-ne per causa de mort⁹⁶.

Ja pel que fa a la «*quitació*» o extinció del censal, es produeix quan es restitueix, totalment o parcialment, el capital rebut, i és necessari que el censaler lliuri al censatari l'escriptura de constitució perquè, amb aquesta, s'anul·li amb un altre document públic⁹⁷.

La venda a carta de gràcia

La venda a carta de gràcia constitueix un negoci de compravenda («... *vendo et ex causa dicte venditionis concedo vobis...*»), amb la particularitat que el venedor es reserva la facultat de redimir el bé afectat («... *cum pacto tamen gratis redimendi...*»), pel mateix preu i sempre en diner.

De fet, constitueix una venda simulada, atès que el venedor segueix en la possessió i que la redempció a què es refereix no és més que la devolució d'un préstec (el preu), i amb l'única finalitat d'evadir les disposicions canòniques que prohibeixen els préstecs amb interès⁹⁸.

Objecte d'aquest contracte pot ser qualsevol bé moble o immoble, però els testimonis que posseïm es refereixen a heretats⁹⁹, fonts¹⁰⁰ i censals (com hem dit en l'apartat anterior).

Fins i tot sol atorgar-se al comprador el dret de fadiga (tempteig i retracte) per tal com, una vegada redimit el bé o el censal, el venedor novament en la possessió d'aquell, volgués vendre'l¹⁰¹.

El període per a la redempció s'estipula que sigui mentre visqui el venedor¹⁰². Altres pactes que s'inclouen en el document en qüestió

93. ANP, «*Liber*», fulls 183 rev. i 184 anv.

94. ANP, «*Liber*», full 183.

95. ANP, «*Liber*», fulls 186 rev. i 187 anv.

96. ANP, «*Liber*», fulls 102 rev. a 104 anv., clàu. 12a.

97. Cap. CXIX. Exemples ens els ofereixen diferents actes, a l'ANP, «*Liber*», fulls 111 rev. i 134 rev.

98. ANP, «*Liber*», fulls 166 rev. i 172 rev. 173 anv., i també a l'Arxiu Particular de Pura Sentís, doc. núm. 2. Pot consultar-se BROCA, Guillem de, i AMELL, Joan, «*Instituciones del Derecho civil catalán vigentes*», Imprenta Barcelonesa, Barcelona (1880), pàg. 271.

99. ANP, «*Liber*», 166 rev., i AP de Pura Sentís doc. núm. 2.

100. ANP, «*Liber*», fulls 172 rev. i 173 anv.

101. Nota anterior.

102. És el que ocorre en els documents esmentats a les notes anteriors. Tanmateix, quan es tracta de la venda d'un censal, com es refereix a la nota 93, veiem com el dret a redimir-lo s'estén als successors o hereus del venedor.

són: exigir al venedor la conservació de la finca, per exemple ¹⁰³; o que se li lliurin els fruits pendents de collir en aquell moment ¹⁰⁴.

Els drets reals

Com a drets reals sobre immobles, segons la documentació que poseïm, es concerten l'usdefruit i l'anomenat «*establiment*».

L'usdefruit

L'usdefruit, com a dret real a usar i gaudir de béns immobles, pot atorgar-se en testament o bé en capítols matrimonials ¹⁰⁵.

Hem de diferenciar l'usdefruit vitalici, atorgat de per vida i amb alguna condició ¹⁰⁶; i el temporal ¹⁰⁷.

El deure fonamental de l'usufructuari és conservar degudament la hisenda o bé usufructuat, responent de la seva administració. Conseqüència de l'anterior és que l'usufructuari, a fi de cobrir possibles responsabilitats econòmiques, ha de prestar la caució corresponent, sens perjudici que el concedent no l'alliberi expressament d'aquesta càrrega ¹⁰⁸.

L'establiment

El contracte d'establiment no és més que una manera de constitució d'emfiteusi. Tanmateix, solament en posseïm un testimoni, entre dos veïns del lloc ¹⁰⁹.

Segons aquest document, el propietari de la finca o «*amo*» directe, signa l'«*acta de establiment, —aut meliur— establir*» a favor de l'altra part, el «*render*», en tóta una heretat, perpètuament per a ell i els seus successors.

103. Nota 99.

104. Suposem que cabrà aquesta possibilitat, encara que el testimoni que posseïm només ho contempla en referència al cas de tractar-se d'un bé venut que fos redimible dins el mateix any en què té lloc la venda. Així el venedor Jaume Miquel assenyala: «... *quo si forte presenti anno a vobis dictus viginti quinque libras, reddidero in sequenti anno fructus colligetis, pro recompensatione laboris quem tunc impenderetis, ...*» (nota 94).

105. ANP, «*Liber*», fulls 93 i 94, clàu. 1a.

106. ANP, «*Liber*», fulls 203 a 207, clàu. 24a.

107. Vegeu nota 105. En aquest cas, l'usdefruit és atorgat per 10 anys.

108. Nota 106.

109. ANP, «*Liber*», fulls 106 rev. i 107 anv.

A canvi, el render s'obliga a plantar la finca «*tota la que's puga traure, ..., de vinya per a pances y alguna figuera*», i ha d'abonar una renda equivalent a la meitat dels fruits que es recullin («*a mitjes*»). No obstant això, atès que la finca encara s'ha de plantar, se l'eximeix del pagament de la renda fixada, per un termini de cinc anys.

EL RÈGIM SUCCESSORI

La plena possessió dels veïns sobre els seus béns comprèn també la possible disposició «*mortis causa*». Com a norma general, tota persona amb capacitat per testar, pot decidir la destinació del seu patrimoni seguida la seva mort. L'excepció a aquesta norma la constitueixen els reus de delictes d'heretgia i de lesa majestat¹¹⁰. En qualsevol cas, aquella capacitat per testar, segons la tradició jurídica catalana, s'adquireix als 12 anys, en la dona, i als 14, en l'home.

Hem de distingir entre la successió testada i la intestada, per bé que d'aquesta darrera no en tenim notícies¹¹¹.

Igualment són de gran importància en el règim successori els capítols matrimonials, als quals ens referim en aquest àmbit, més endavant.

En tot cas, com a límit de tipus familiar a aquesta disposició lliure, a més del dot, és el reconeixement de la llegítima a favor dels fills nascuts de matrimoni legítim. A aquesta institució solament s'hi refereixen alguns testaments, però en cap cas no s'indica la seva naturalesa ni quantia, i apareix dins el conjunt de béns de què es disposa a favor dels fills, inclòs el dot o l'herència, segons el cas¹¹².

110. Cap. LIII, remetent-nos també a la nota 64. Coincideix aquell capítol amb el XVII d'Horta, el qual, si bé reconeix a favor del condemnat a pena corporal poder disposar en testament del seus béns, afegeix que en cas que el reu fugís i no comparegués davant la Cort per ser jutjat en un termini inferior a l'any, s'actuarà sobre el seu patrimoni segons el que disposen els Usatges de Barcelona i el dret comú. Després, el cap. LXXIX ordena que els béns de l'heretge siguin confiscats pel senyor (no s'al·ludeix a la lesa majestat).

111. És de suposar que morta una persona sense haver testat, s'obrirà la successió intestada. D'altra banda, hem de referir que no s'aplicarà el mal ús conegut com de «*intestia*» (cap. CXXIV), que recullen els Usatges de Barcelona, i segons el qual el senyor rebrà la tercera part dels béns del pagès mort intestat si li sobreviu el seu cònjuge amb fills, i la meitat si no hi ha descendència. El mateix principi recull el cap. LXXXI d'Horta.

112. El cap. 145 de Lleida estableix la llegítima romana, al terç i a la meitat. Igual ocorre amb el cap. 52 de Balaguer, però sense especificar la quantia, mentre que el LXXI d'Horta concreta el valor de la llegítima en un terç si hi ha quatre o menys fills, i la meitat si en són cinc o més.

En qualsevol cas, des de 1585 la llegítima es fixa en la quarta part dels béns del causant, amb independència del nombre de fills (com a Barcelona), tal com estableixen amb caràcter general les Constitucions de Montsó (cap. II «*De legitima y divisio de aquella*», títol V, Llibre Sisè, segons, 3a. recopilació de 1702, de les Constitucions de Catalunya).

Hem d'esmentar també la no vigència d'altre mal ús, el conegut com de «*exorquia*», pel qual el senyor rep la llegítima que pertocaria al fill, si el pagès mor sense descendència.

La successió testada

Dues són les maneres testamentàries admeses: el testament obert i el tancat. I també s'admet, com a manera menor, el codicil.

Configurat com un negoci jurídic solemne, els Costums del lloc estableixen com a requisits per a la seva validesa i efectivitat: la concurrència de dos testimonis; que el signi el testador per tal de poder ser «*publicat*» o protocolaritzat; i la no obligatorietat de designar marmessors¹¹³.

Un altre requisit no exigit formalment, però de compliment indubtable, és la institució d'hereu¹¹⁴.

Sobre altres qüestions formals, hem de dir que el testador s'identifica amb el seu nom, els cognoms i el renom de la seva casa; la seva residència, el lloc i data en què atorga el testament, i també indica, en l'encapçalament del document, la raó que el duu a testar¹¹⁵.

De manera general, les clàusules que sempre es repeteixen són: la confirmatòria que el testament constitueix la voluntat darrera i definitiva; vol que serveixi com a tal document o, en tot cas, com a codicil (clàusula codicil·lar), o qualsevol altra possible forma admesa; com a conseqüència de l'anterior, es revoquen i s'anul·len qualssevol altres testaments anteriors, que es poden veure modificats per l'últim¹¹⁶; o les possibles disposicions derogatòries (clàusules «*ad cautelam*») que el poden afectar¹¹⁷.

113. Cap. CXII, que segueix al 144 de Lleida. Solament pel que fa a la necessitat de dos testimonis, es correspon amb el LX d'Horta i el 51 de Balaguer (que ho exigeixen per a tot negoci o causa).

114. La institució apareix en tots els testaments que coneixem. A Miravet no s'exigeix; a Lleida no és imprescindible (cap. 145), sent suficient el nomenament de marmessors i sempre que s'introdueixi la clàusula per la qual el causant els prega que reparteixin l'herència segons ell disposés; i tampoc no s'exigeix ni a Horta (cap. LXXI) ni a Balaguer (cap. 51).

115. En el testament que acompanyem com a Apèndix II, pàg. 272, el testador es declara sa de cos i enteniment (encapçalament).

En canvi, Josep Marinas ferré, en testament de 20 de maig de 1713, manifesta: «... *detingut en lo llit per malaltia corporal, de la qual temo morir, estant empero en mon bon seny y sana memoria y ferma, ..., ordeno este mon ultim testament y darre*» (ANP, «*Liber*», fulls 46 i 47).

116. Una fórmula és, per exemple, la següent: «*Item, revoco y annullo y per revocats y annullats dono tots y qualsevols testaments, codicils y donacions —causa mortis—, a altres qualsevols especies de ultimes voluntats, per mi fins lo dia de vui, fets o fetes, en poder de qualsevol notari, volent solament este sia valedor y no altre, del millor modo y manera que de dret puga, com esta sia ultima determinació y voluntat mia*» (ANP, «*Liber*», full 139, clàu. 2a., testament de Cecília Montaner, del 15 de novembre de 1719).

117. Nota 106.

Finalment, hem de dir que el notari vindrà obligat a fer tantes còpies del document com persones interessades existeixin ¹¹⁸.

El testament

Com a tipus de testament es practiquen l'obert i el tancat, amb l'obligada intervenció en tots dos del notari, encara que de manera diversa.

a) El testament obert

El testament obert s'atorga davant de notari i dos testimonis cridats, pregats i coneguts pel testador ¹¹⁹. El document el redacta el mateix notari, seguint les instruccions del testador i el transcriu en el seu «*Llibre*» o protocol ¹²⁰. Per la seva banda, els testimonis donen fe de la salut mental de l'atorgant i de quina és la seva voluntat ¹²¹.

L'acte es duu a terme a la casa del testador si es troba impossibilitat al llit ¹²², o bé a la casa parroquial o «*Abadia*» ¹²³.

Finalment, tots els intervinents signen el document: primer el testador, després el notari i en darrer terme els testimonis ¹²⁴.

b) El testament tancat

A diferència del que ocorre amb l'obert, el testament tancat és redactat pel mateix testador ¹²⁵, o per un tercer al seu prec i seguint les instruccions d'aquell ¹²⁶, sempre en paper comú i signat pel causant (amb el seu nom o una creu si no sap escriure), sense testimonis. Després, el document es tanca o se segella «*ab oblea y cosit*».

118. Apareix aquesta clàusula en el testament al qual ens remetem en la nota anterior (clàu. 24a), i en el codicil de Jaume Cascarosa de 17 d'agost de 1712 (ANP, «*Liber*», fulls 8 i 9, clàu. 4a.).

119. És en el testament de Maria Anna Jornet, de 7 de juny de 1714, on s'exposa millor: «... en poder y presencia del notari y testimonis infraescritos, als quals conech molt be y he fet venir a ma presencia, al fi y efecte de dispondre mes cosas, així en lo espiritual com y també en lo temporal» ANP, «*Liber*», fulls 66 a 69).

120. Nota 2.

121. ANP, «*Liber*», fulls 207 rev. i 208.

122. ANP, «*Libro de testamentos*» incorporat al «*Liber*» (nota 2), full 3.

123. ANP, «*Liber*», fulls 44 a 46, nota al peu del testament.

124. En cas de no saber escriure, ho fa el notari en nom dels testimonis, fent-ho constar així (ANP, «*Libro*», fulls 7 rev. i 8 anv., i 8 rev.).

125. ANP, «*Liber*», fulls 194 rev. i 195, 203 a 207, 204 i 205; «*Libro*», fulls 10 i 11.

126. ANP, «*Liber*», fulls 128 i 129; «*Libro*», fulls 10 i 11.

Ja tancat, el testador el diposita en poder del notari, a presència de dos o més testimonis ¹²⁷, manifestant que es tracta del seu testament i indicant que no pot ser obert fins després la seva mort. Aquests extrems se certifiquen i es fan constar sobre la coberta del document pel notari i els testimonis intervinents ¹²⁸.

Mort l'atorgant, el notari obrirà i llegirà el testament, a instància de la seva família ¹²⁹, a la pròpia casa del difunt ¹³⁰. L'acte té lloc el mateix dia després de l'enterrament ¹³¹, i amb la presència de dos testimonis, els quals no necessàriament són els que intervingueren en l'acte de lliurament del testament ¹³².

Fet públic el testament, el notari l'incorpora al seu protocol, bé transcrivint-lo ¹³³, o bé es limita a cosir al seu protocol el mateix escrit que li fou lliurat el seu dia ¹³⁴.

El codicil

Considerant la deambulatorietat de la voluntat de les persones, s'admet la possibilitat de codicil·lar, com una manera menor de testament ¹³⁵.

127. L'exigència de dos testimonis l'estableixen els Costums, en el cap. CII per a tot negoci i causa, i el CXII, concretament, pel que fa al testament. Res impedeix, però, que en siguin 3 o 4, com ocorre en alguns testaments.

128. Un exemple ens l'ofereix el testament de Joan Escoda, del 25 de març de 1710, en el qual el rector Jacint Gil fa constar a la coberta: «*Lo present testament fou fet y entregat clos al rector ... dia vint-y-sinch de mars de mil set-cents y deu, en presència de Joan Vernet, de Tivissa, y del licenciado Ignaci Vidiella, de Tivissa, trobats en dita vila de La Torre de l'Espanyol, la qual carta closa que digue lo dit Joan Escoda esser son ultim testament; expressa de paraula no volia esser desclos asta seguit lo dis de son obit*» (ANP, «*Liber*», fulls 194 rev. i 195).

129. El testament referit a la nota anterior serà obert, pel mateix rector a qui li fou lliurat, el 10 de juliol de 1722, requerit pels germans i fills del difunt.

130. Nota anterior.

131. ANP, «*Liber*», fulls 225 i 226. En aquest cas, a l'acte d'obertura hi assistiren amb els familiars «*denou ecclesiastichs que assistiren a l'enterra*» (testament de Josep de Montagut, del 12 de maig de 1757).

132. No han de ser forçosament els mateixos testimonis (nota 125). Però en el cas de l'esmentat en la nota anterior sí que ho eren, indicant el notari que els testimonis «*lo tingueren en les mans, veren y miraren, y declararen ser aquell mateix que em va entregar en sa presència lo dit testador, y que ells firmaren*».

133. Estan transcrits els que consten a ANP, «*Liber*», fulls 194 rev. i 195, 203 a 207 i 225 i 226.

134. Simplement s'incorporen cosits, per ordre cronològic segons data de presentació (no d'obertura), els d'ANP, «*Liber*», entre fulls 128 i 129 i 204 i 205, i al «*Liber*» incorporat a aquell, entre els fulls 10 i 11.

135. No es preveu expressament en els Costums locals, mentre que sí que apareix als de Balaguer cap. 51. No obstant això, en el codicil de Jaume Cascarosa, de 17 d'agost de 1712, es declara: «*sabent que aqui de dret es licit testar y es tambe licit y permes, antes y despres, codicil·lar, com sia deambulatoria la voluntat de les persones fins lo extrem de la vida*» (ANP, «*Liber*», fulls 8 i 9). Altres codicils, a ANP, «*Liber*», fulls 90 rev. i 91 anv., 139 rev. i 140, i 223.

D'acord amb la nostra documentació, el codicil no conté institució d'hereu¹³⁶, limitant-se a confirmar la feta en testament anterior¹³⁷. La funció del codicil és, en tot cas, la de complementar o modificar llegats establerts en testaments anteriors¹³⁸.

Sobre la manera usada, hem de dir que és la que actualment es coneix com a «*nuncupativa*», atorgant-se verbalment davant de notari i dos testimonis¹³⁹.

Institucions testamentàries

L'hereu

La institució d'hereu en el testament esdevé, com arreu del Principat, un requisit inexcusable per a la validesa i efectivitat del testament¹⁴⁰. Tanmateix, no solament s'efectua en testament; també pot designar-se en capítols matrimonials, mitjançant l'heretament, figura a la qual fem referència a part més endavant. En tot cas, si no hi ha testament i, per tant, tampoc designació d'hereu, s'obrirà la successió intestada¹⁴¹.

Hereu pot ser-ho tot individu, encara que menor d'edat, i fins i tot el concebut i no nascut («*nasciturus*»)¹⁴². L'única causa d'incapaci-

136. Nota anterior.

137. És el cas de Jaume Ramon Montagut, en codicil de 18 de novembre de 1719, que confirma com a hereu seu el seu nét, ja substituït per testament tancat de 17 de febrer de 1718 (ANP, «*Liber*», fulls 139 i 140).

138. Josep Sentís, el 19 de gener de 1715 modifica, per codicil, «*alguns llegats profans a diferents persones*», per tal de millorar-los (ANP, «*Liber*», 90 rev. i 91 anv.).

139. És solament el codicil de Jaume Cascarosa (nota 135), que el defineix com a «*nuncupatiens o de aquella especie*».

140. Nota 114.

141. No sabem com es procedirà al repartiment dels béns del difunt en cas de mort sense testar; sense fills, els seus béns tornaran a la casa dels seus pares, i amb fills, suposem que es repartiran entre ells. En els capítols matrimonials concertats entre Francesc Miquel i Maria Nicolau, el 19 de novembre de 1712, intervé el germà del contraent, Jaume Miquel, indicant: «... per totes es a saber parts de heretats y legitimes sues, paternal y maternal, y suplement de aquelles y per la part y porcio de escriu augment o donacio per noces de la —quondam— Maria, mare sua, a ell y a altres fills seus y germans del dit Jaume, en lo contracte de dit matrimoni pertanyent, y per qualsevols altres rahons y causes, drets que dir y escogitarse puguén, a ell pertanyents en los bens tan de pare com de mare, y encara tambe per lo llegat que la —quondam— Maria, mare sua, li fa al dit Francesch en son ultim y darrer testament y per la part a ell tocant en los bens de son pare lo —quondam— Francesch Miquel, per haver mort ab intestat, y per totes qualsevols pertinences que en la asienda de sos pares tinga per qualsevol via o raho, ...» (ANP, «*Liber*», fulls 34 a 37, clàu. 1a. a 3a.). Sembla que els béns del pare, mort sense testar, s'han repartit a parts igual, però ignorem perquè actua el germà en qualitat d'hereu, ja que manca tal institució almenys pel que fa a l'herència del pare.

142. Jaume Estivill, en testament de 20 d'octubre de 1801, diu: «*Item, dexo ereder o eredera de todos mis bienes al hijo o hija que pariese mi muger, que dice queda embarazada de quatro o cinco meses, y tambien todos mis derechos y pertenencias*» (ANP, «*Libro*», full 14, clà. 4a.).

tat és la comissió dels delictes d'heretgia i de lesa majestat, ja que ambdós comporten la pèrdua de tot el patrimoni i drets inherents¹⁴³.

Òbviament, l'expectativa d'heretar constitueix, per ella mateixa, un element de caràcter patrimonial que qui la posseeix transmet amb la seva pròpia herència, si mor abans que el seu possible causant¹⁴⁴.

La designació de l'hereu és lliure, i es determina directament la seva persona, o bé s'encomana a tercers. Encomanar-ho a tercers per a la designació de l'hereu es fa, bé mitjançant una clàusula de confiança, bé per l'actualment coneguda institució «*per relationem*».

Amb la clàusula de confiança, el causant institueix els anomenats «*hereus de confiança*», els quals han de determinar l'hereu definitiu, seguint, però, les instruccions donades confidencialment pel testador (tendents sempre, a fer nomenar aquella persona que sigui més idònia per continuar la «*casa*»)¹⁴⁵.

Podem dir que una altra manera d'institució delegada és la de «*per relationem*», quan el cònjuge premort atorga al sobrevivent la facultat d'elegir entre els fills del matrimoni¹⁴⁶.

En qualsevol cas, es designa un únic hereu, aquell que sigui el més adient per continuar la «*casa*»; no obstant això, observem que es prefeix el baró a la dona, i si és possible, el de major edat respecte al menor. En definitiva, així apareixen les figures de l'«*hereu*» i de la «*pubilla*» (o hereva).

Si no hi ha fills, s'acostuma a disposar del propi patrimoni a favor de la seva família d'origen, el més proper possible¹⁴⁷. Però, res impe-

143. Nota 110.

144. ANP, «*Libro*», fulls 102, rev. a 104 anv. clàu. 17a, i 203 a 207 clàu. 28a).

145. El primer testimoni documental d'aquesta institució el tenim amb el testament de Miquel Ferrer, atorgat el 27 de febrer de 1802: «*Item, dexo y creo erederos de confiança (como que havan mi intencion, como saben), a mi esposa Madalena Serra y a mi hermano Josef Ferre, a quienes doy facultad para que en mi nombre crean erederos de mis bienes y a los que mexor se portaren e hidoneos fueren*» (ANP, «*Libro*», full 21, clàu. 4a).

146. Josepa Bru, en testament del 28 de gener de 1799, després de disposar diferents llegats a les seves filles, diu: «*Todo lo demas lo dexo a mi marido Josef Sentis, para que disponga lo demas de su agrado*» (ANP, «*Libro*», fulls 5 i 6, clàu. 7a.).

Més explícita és Ramona Nicolau qui, en testament de 4 de gener de 1800, diu: «*Item, dexo heredero a uno de los hijos que se llevara mejor a su padre y a la casa; en una palabra, a aquel que su padre conocera que se ha llevado mejor*» (ANP, «*Libro*», full 8 clàu. 5a.).

147. Hi ha casos en què es designa hereu el mateix pare, una germana o un cosí (ANP, «*Libro*», fulls 46 i 47 clàu. 4a., 62 a 65 clàu. 14a., i 139 clàu. 13a., respectivament).

deix que s'institueixi el cònjuge ¹⁴⁸, un tercer ¹⁴⁹ o, fins i tot, la pròpia ànima ¹⁵⁰.

També és possible nomenar diversos hereus, que ho poden ser a parts iguals i amb el dret d'acréixer la seva porció amb la dels altres, en cas de restar aquestes vacants ¹⁵¹.

En general, la fórmula usada efectuant la institució és la de nomenar «hereu universal» de tots «los bens mobles e immobles, haguts y per haver, veus, drets, forças y accions, en qualsevol part del mon, per qualsevols causes y rahons» ¹⁵². Algunes vegades, encara que poques, el testador es limita a ordenar el lliurament dels seus béns a determinat subjecte sense usar aquell formalisme ¹⁵³.

També, si el testador tem una vacança futura en la titularitat del seu patrimoni, ell mateix pot, en el seu testament i amb caràcter preventiu, instituir diferents hereus de manera successiva (són els substituïts). Aquesta designació successiva es preveu per si l'hereu instituït en primer lloc, renuncia a l'herència, està impossibilitat per accedir-hi, o mor abans que el causant sense descendència (substitució vulgar), o mor abans d'adquirir la capacitat per testar (substitució pupil·lar). Com hem dit, la solució per aquestes possibles situacions és la designació successiva i identificada de diferents hereus en el mateix testament ¹⁵⁴.

Un altre cas és sotmetre la institució a una condició suspensiva o resolutòria, situació que també, d'altra banda, pot causar la vacança en l'herència. La solució pot ser també, una institució preventiva de

148. ANP, «Liber», fulls 134 rev. i 135 anv. clàu. 7a., i fulls 206 i 207 anv. clàu. 8a., i «Libro» full 9 clàu. 5a.

149. Solament posseïm un testimoni: el testament de Josep Sentís, de 4 de desembre de 1714, qui institueix quatre hereus a parts igual, entre tantes altres persones de les quals només una tenia parentiu amb ell (ANP, «Liber», fulls 81 i 82 clàu. 6a.).

150. Ho fa Maria Anna Jornet, en testament del 7 de juny de 1714 (que al mateix temps n'anul·lava un altre, atorgat poc abans, l'anterior 29 de maig), disposant que tota la seva hisenda (satisfets els llegats i els deutes) s'apliqui a la celebració, a perpetuïtat, de misses per a la seva ànima. Per tal de donar compliment a la seva voluntat, acaba indicant que els seus béns hauran de ser subhastats «en publich encant, a preu de mes donant, com se acostuma» (ANP, «Liber», fulls 66 a 69, clàu. 12a.).

151. ANP, «Liber», fulls 54 i 55, clàu. 8a., i «Libro» fulls 13 rev. i 14 anv., clàu. 6a.).

152. ANP, «Liber», fulls 203 a 207, clàu. 29a. Aquest testament és tancat, i suposem per aquests casos, que la fórmula d'institució dependrà del testador; si són testaments oberts, és obvi que cada notari transcriurà la que habitualment usi.

153. ANP, «Liber», 66 a 69, clàu. 10a.

154. ANP, «Liber», fulls 42 rev. i 43 anv. clàu. 14a., 192 rev. i 193 clàu. 9a., i 197 rev. i 198 anv. clàu. 5a. i 6a.

substituts¹⁵⁵. També pot el causant delegar-ho a tercers (espècie de clàusula de confiança), indicant sempre que l'elegit sigui la persona més idònia¹⁵⁶. Finalment, no existint cap disposició expressa, i sense substitut, s'obrirà la successió intestada¹⁵⁷.

Mort el causant, l'hereu ha d'acceptar l'herència per poder possessionar-se'n. I ja en el cas d'estar sotmesa la institució a alguna condició suspensiva («pendre estat» o casar-se), ha de complir-se (entretant, ens trobem davant un supòsit de jacència hereditària).

Si la condició imposada és resolutòria (per exemple, no abandonar la vila), pot acceptar-se l'herència i possessionar-se'n; però, amb la possibilitat de perdre-la en cas de produir-se la condició establerta.

Pel que fa als menors d'edat designats, és de suposar que l'acceptació la formularan els seus tutors-curadors.

Acceptada ja l'herència, l'hereu assumeix la seva titularitat, amb tots els drets i deures inherents. Entre aquests darrers hi ha: el pagament de les despeses d'enterrament del causant, quan aquest li ordena (normalment s'encomana als marmessors, als que ens referim més endavant)¹⁵⁸; pagar els deutes deixats pel testador¹⁵⁹; i donar compliment als llegats testamentaris¹⁶⁰. Cal tenir present, a més, la possibilitat que el causant hagi atorgat l'usdefruit sobre la seva hisenda a un tercer (normalment, al cònjuge sobrevivent).

L'usdefruit vidual

Referir-nos a l'usdefruit vidual pràcticament és tractar del que atorga el marit a l'esposa. L'altre cas, de la dona a favor de l'espòs, és realment excepcional¹⁶¹.

155. Arcàngela Sabater, en testament del 27 d'abril de 1720, imposa al seu hereu i als hereus i descendents d'aquest, l'obligació de viure per sempre a la Torre «*administrant y governant*» la hisenda familiar (nota 152). Si no fos així i qualsevol que fos el moment, institueix preventivament heredera del seu patrimoni la seva pròpia ànima, ordenant que immediatament el rector pugués prendre possessió dels seus béns i subhastar-los en profit d'aquella.

156. ANP, «*Liber*», fulls 102-1 rev. i 102-2 clàu. 10a., i «*Libro*» fulls 53 rev. i 54 anv. clàu. 4a.

157. És el que passarà en el cas de Josep Jornet «*del Perche*», que després d'instituir hereu al seu fill, ho fa amb la condició que arribi a «*pendre estat a gust y contentament de dita sa mare, y no de altra manera*» (ANP, «*Liber*», fulls 78 i 79, clàu. 10a.).

158. ANP, «*Liber*», fulls 42 i 43 clàu. 9a.

159. ANP, «*Liber*», fulls 74 a 76 clàu. 7a.

160. Ens referim als llegats «*profans*», atès que per als «*religiosos*» ja se'n designen altres de marmessors particulars.

161. Apèndix II, clàu. 12a., pàg. 273. Altres a ANP, «*Liber*», fulls 44 a 46 clàu. 8a.; fulls 215 i 216 anv. (encara que limita l'usdefruit als immobles); fulls 220 rev. 1 221 clàu. 7a. (reduint-lo a la roba que aportà en dot al seu matrimoni) i fulls 222 clàu. 1a. (codicil afectant al testament del document anterior, que amplia l'usdefruit a 100 lliures barcelonenses).

És habitual instituir «*senyora majora* (o «*manadora*»), *poderosa y usufructuaria*» a la vídua, sobre els béns de l'espòs, tots o part (i en aquest cas, és el mateix marit qui els determina, o bé ho deixa a l'arbitri de «*bon varo*») ¹⁶². D'aquesta manera, es pretén evitar a l'esposa la pobresa o les necessitats econòmiques després de la mort del seu marit.

L'usdefruit comporta el «*ple e integro usdefruit de gosar y fruir*», normalment, de tota l'herència universal. Però, a més, pot atorgar altres facultats: obtenir i disposar lliurement dels «*auments resultants*» ¹⁶³; de «*millorar*» o «*llevar*» llegats i dots disposats pel testador a favor dels fills no casats, «*segons los tindran mereixcut*» ¹⁶⁴; i poder vendre o empenyorar béns usufructuats en cas de necessitat amb el consentiment i l'autorització dels marmessors testamentaris ¹⁶⁵.

En tot cas, l'usdefruit obliga el seu beneficiari, en primer lloc, a prestar determinada caució, en garantia de les seves responsabilitats per la gestió i administració dels béns. Això no obstant, generalment, se l'allibera pel mateix causant d'aquesta càrrega ¹⁶⁶.

També s'exigeix a l'usufructuari «*mantenir el nom*» del causant, és a dir, que no es torni a casar ¹⁶⁷. I ja en el cas concret (i quasi únic) de l'usdefruit a favor de la vídua, se l'obliga a continuar treballant per a la casa i tenir cura dels fills del matrimoni ¹⁶⁸.

Finalment, hem d'indicar que si bé l'usdefruit comporta el lliure gaudi i l'administració dels béns afectats, l'usufructuari solament en pot disposar amb la concurrència i l'autorització de l'hereu ¹⁶⁹.

Els llegats

A més de l'herència, com a conjunt del patrimoni, el testador pot fer reserva de determinats béns o diners a favor de tercers, diferents de l'hereu. És el cas del llegat, tant en testament com en codicil.

162. Nota 16.

163. ANP, «*Liber*», fulls 102-1 rev. i 102-2 clàu. 8a., i fulls 212 i 213 anv. clàu. 4a.

164. ANP, «*Liber*», full 10 clàu. 4a., i full 15 clàu. 7a.

165. ANP, «*Liber*», full 7 clàu. 8a. i fulls 42 i 43 clàu. 9a.

166. ANP, «*Liber*», fulls 192 rev. i 193 anv. clàu. 8a.

167. Fins a la darrerria del s. XVIII s'usa aquesta expressió; al s. XIX es limita a referir-se al temps mentre duri la viudetat.

168. ANP, «*Liber*», full 11 clàu. 5a.

169. ANP, «*Liber*», fulls 122 rev. i 123 anv.

a) *Els llegats «pios»*

La primera llegatària és la pròpia ànima del causant, després d'encomanar-la a Déu i demanar perdó dels seus pecats¹⁷⁰. Efectivament, el testador, pel seu etern repòs, ordena que se celebrin diferents pregàries durant l'enterrament (lletanies i absoltes de difunts) i diverses misses (la de cos present, de novena, de tercer dia, i la d'aniversari o «*cap de any*»), i sempre «*ab oferta de pa, diner y candela com era acostumat*», amb la intervenció possible de més d'un sacerdot¹⁷¹. És també habitual demanar la celebració d'altres misses, com la de trentenari, o «*fundar*» aniversaris perpetus, ja en la mateixa Parròquia de la Torre o en altres esglésies o monestirs (Montserrat, Nostra Senyora de Sant Marçal, Nostra Senyora dels Àngels de Vinganya, o a «*Scala Dei*»), indicant en cada cas a quin altar o capella han de celebrar-se¹⁷².

Aquests llegats, els primers en tot testament, s'anomenen «*pios*» o «*religiosos*». Després i amb aquests, el testador indica el lloc on vol ser enterrat: la seva vila d'origen¹⁷³; o sent a la mateixa Torre, diu si ha de ser en el panteó o «*vas*» familiar de la pròpia església¹⁷⁴, o en cas que sigui en el Cementiri, bé es refereix simplement al «*fossar comu*» de la Parròquia, o bé, dins d'aquell, en el seu panteó familiar¹⁷⁵.

De cert caràcter també religiós són els llegats fets a favor dels pobres i d'hospitals¹⁷⁶, com els que s'atorguen a la mateixa Parròquia, destinats aquests sempre a fins religiosos¹⁷⁷.

Ja per tal de donar compliment a aquells llegats «*pios*», a continuació es designen els «*marmessors de la anima*», encarregats pel causant per a tal fi. Aquests marmessors particulars compliran els llegats, segons les instruccions del testador, amb càrrec a la hisenda d'aquells, fins a

170. Per exemple; l'Apèndix II, clàu. 1a., pàg. 272.

171. Apèndix II, clàu. 2a., pàg. 272. Això no obstant, a partir de 1798 els testadors fan referència, simplement a la «*limosna acostumbrada*», en lloc de a la oferta de pa, diner i candela.

172. Apèndix II, clàu. 3a. a la 10a., pàgs. 272 i 273.

173. ANP, «*Liber*», fulls 44 a 46, clàu. 3a.

174. ANP, «*Liber*», fulls 102-2 rev. a 104 anv. clàu. 3a., i fulls 203 a 207 clàu. 5a.

175. Apèndix II, clàu. 2a., pàg. 272.

176. Solament posseïm un testimoni d'aquest tipus de llegats, i ens l'ofereix el testament d'Arcàngela Sabater, del 20 d'abril de 1720 (nota 155). La testadora llega als pobres el pa que «*sobrarà*» de l'ofrena que es fes en el seu enterrament; a l'Hospital de la Torre, dos llençols i tres camises, i dues camises més a l'Hospital de la Misericòrdia de Barcelona (clàus. 15a., 16a. i 17a.).

177. La causant a qui ens referim a la nota anterior, cedeix a la Parròquia de la Torre els eixams d'abelles que posseïx, per l'altar de les Ànimes (clàu. 21a.). Ramon Masip, en testament de 28 de desembre de 1722, llega també a la Parròquia una part de la seva pròpia casa, annexa a l'església, per fer-hi sagristia («*... des de lo çoto asta la taulada*») (ANP, «*Liber*», fulls 197 rev. i 198 anv. clàu. 7a.).

tal punt que si no hi ha diner suficient, poden procedir a la venda en subhasta pública dels béns ¹⁷⁸.

b) *Els llegats «profans»*

L'altra classe de llegats són els «*profans*», destinats a tercers, diferents de l'hereu, però que acostumen a ser altres membres de la família, particularment les dones a qui sol deixar-se roba de dol ¹⁷⁹.

L'altra llegatària «*profana*» pot ser la vídua, quan no se li atorga l'usudefruit sobre els béns del marit. Efectivament, el testador pot disposar que sigui «*alimentada, vestida y calçada, sana y malalta*» per l'hereu, «*vivint y treballant per a la casa*» ¹⁸⁰; o bé concedir-li el dret d'habitació en la mateixa casa del causant ¹⁸¹. Sempre, però, qualsevol d'aquests llegats estan condicionats a la viduïtat de la dona (ha de «*conservar lo nom*»).

Tot això, sens perjudici que entre els cònjuges es facin donacions «*mortis causa*», les úniques autoritzades entre ells ¹⁸².

Disposats els llegats, com ja hem dit abans, res impedeix que el testador els modifiqui o en creï de nous en un altre testament ¹⁸³ o en codicil ¹⁸⁴ posterior.

178. Potser el cas que ens demostra la importància dels llegats «*pios*», és el de Josep Sentís, pel qual i per tal de satisfer els que ha establert en el seu testament, els seus marmessors fan l'inventari dels béns d'aquell en acta del 17 de febrer de 1715 (ANP, «*Liber*», full 104), i el següent 3 de març procedeixen a la subhasta dels béns personals (roba i mobles) i dels estris de llaurança (ANP, «*Liber*», fulls 104 rev. i 105 anv.). Anys després, restant encara tres llegats religiosos, i no havent-se obtingut prou diners en aquella subhasta, els marmessors, Gabriel i Francesc Nicolau, i el tutor-curador de la pubilla Francesc Teixidor (de Vinebre), pacten la venda, també en pública subhasta, de determinades finques (ANP, «*Liber*», full 136 rev.).

179. En el cas dels fills barons, tot el que els donés qualsevol dels pares, té la consideració de dot o/i legítima. Si es tractava de filles, a més del que es disposa sobre aquells drets, s'acostuma a fer-les altres llegats, d'índole personal, com roba («*faldetes*», «*sayets*», «*capuchons*», de «*vaeta negra*» o «*chamellots*») o algun vestit de dol, o joies («*unes verguetes de or de arrecades*»).

180. És una disposició més pròpia de capítols matrimonials, que del testament; per això, ens hi referim més endavant. Amb tot, s'estableix en dos testaments de 1751 i 1755 (ANP, «*Liber*», fulls 204 i 205 clàu. 6a, i 207 rev. i 208 clàu. 8a.).

181. ANP, «*Liber*», fulls 46 i 47 clàu. 5a.

182. Nota 55.

183. ANP, «*Liber*», fulls 62 a 65, el primer testament de Maria Anna Jornet del 29 de maig de 1714, i l'últim de 7 de juny següent, en el que anul·lava l'anterior, augmentant els llegats religiosos i substitueix els «*profans*» abans establert (fulls 66 a 69).

184. En codicil del 19 de gener de 1715, Josep Sentís anul·la els llegats «*profans*» disposats en el seu testament del 14 de desembre de 1714, destinant els imports equivalents d'aquells a altres religiosos (ANP, «*Liber*», fulls 82 —testament— i 90 i 91 —codicil—). I Jaume Ramon Montagut, en codicil de 18 de novembre de 1717, modifica, augmentant-los o disminuint-los, els llegats disposats en testament de 17 de febrer de 1718 (ANP, «*Liber*», fulls 139 i 140 —testament— i 139 rev. i 140 —codicil—).

Els marmessors

En referir-nos als requisits de validesa que s'estableixen per al testament, ja hem indicat que es disposa expressament la no obligatorietat de designació de marmessors¹⁸⁵.

Tanmateix, de fet, tot testador en nomena, ja sigui únicament per donar compliment als seus llegats religiosos (marmessors particulars)¹⁸⁶, o bé per tal de complir i executar íntegrament el seu testament¹⁸⁷. Menció a part, mereixen els marmessors coneguts com a «*universals*», designats per liquidar l'herència del causant, circumstància que es dóna quan aquell fa hereva la seva ànima¹⁸⁸.

Normalment se'n designen dos o tres, entre els membres de la família o persones properes, entre les quals es troba sovint el rector de la Parròquia o el d'una altra¹⁸⁹.

En qualsevol cas, el marmessor ha d'acceptar el càrrec, i sembla que és remunerat¹⁹⁰.

En definitiva, les funcions del marmessor, qualsevol que sigui el seu caràcter, són: fer l'inventari de béns del causant¹⁹¹; pagar les despeses d'enterrament i funerals i complir els altres llegats religiosos disposats (normalment el testador ja assigna una suma de diner per a tots ells), i procedir, si no hi ha suficient diner disponible, a la subhasta de béns de l'herència per abonar-los¹⁹².

Si, a més, se'ls encomana fer complir i executar el testament, han de vetllar perquè l'hereu i l'usufructuària, si s'escau, li donin el degut

185. Nota 113.

186. ANP, «*Liber*», fulls 42 i 43, clàu. 13a.; Apèndix II, clàu. 14a., pàg. 273; fulls 78 i 79 clàu. 9a.; 139 clàu. 2a.

187. ANP, «*Liber*», fulls 54 i 55 clàu. 3a.; 79 i 80 clàu. 3a.; 102-1 rev. i 102-2 clàu. 10a.; 125 rev. i 126 anv. clàu. 2a.

188. ANP, «*Liber*», fulls 66 a 69, clàu. 12a.

189. Maria Anna Jornet en nomena tres, en testament del 20 de maig de 1713 (dos rectors i un oncle); i també Jaume Ramon Montagut segons testament del 31 de juliol de 1715 (el rector, la seva filla i un veí). En canvi, Josep Marinas i Miquel Jornet en designen dos (la germana i l'esposa, el primer, i els seus dos germans el segon) (ANP, «*Liber*», fulls 66 a 69 clàu. 12a., 102-2 rev. a 104 anv. clàu. 18a., 46 i 47 clàu. 7a., i Apèndix II, clàu. 14a., pàg. 273, respectivament).

190. Nota 188.

191. ANP, «*Liber*», fulls 1, 4 i 5, 104 i 179 rev. Aquest inventari, realitzat a presència del notari, s'inicia a la mateixa porta de la casa del difunt, descrivint aquella («*puny, clau y fusta molt vella*», com és diu en una acta). A continuació es recorre l'entrada, l'estable i el celler; el corral, si n'hi ha; se segueix pel primer pis, habitació per habitació, i, finalment, l'esgorifa. Sempre es descriuen tots els subjectes, estris, animals, mobles, etc., i després, per aquest ordre, els immobles. Fet l'inventari, l'acta es lliura a la vídua o a l'hereu del causant, el qual promet «*fer-o be y restituir-o a d'aquell de qui sera*».

192. Apèndix II, clàu. 3a. i 6a. a 10a., pàgs. 272 i 273; i nota 178.

compliment; en altre cas, han de fer-ho els marmessors subsidiàriament ¹⁹³.

En el cas concret d'una herència a liquidar, els marmessors l'administraran, mentretant, pagant i cobrant els deutes pendents ¹⁹⁴.

Finalment, sols ens queda fer constar que si l'hereu és un menor d'edat, coincideixen els marmessors designats amb els tutors-curadors que el testador nomena per a aquell ¹⁹⁵.

Disposicions successòries en capítols matrimonials

Els capítols matrimonials, a més de la regulació del règim econòmic matrimonial, tenen un important contingut de caràcter successori que hi està íntimament vinculat. En els capítols es procedeix a la institució contractual de l'hereu (heretament), i es concerten altres drets successoris d'índole diversa.

L'heretament

Existeixen dues classes d'heretament: el que s'institueix a favor dels contraents (els pares a favor dels fills que es van a casar), i el fiduciari (dels contraents a favor dels futurs fills del seu matrimoni) ¹⁹⁶.

a) L'heretament a favor del contraent

L'heretament a favor del contraent es caracteritza per la circumstància que, en capítols matrimonials, un dels contraents és instituït hereu pels seus pares, ja sigui per ambdós alhora ¹⁹⁷ o per un de sol ¹⁹⁸, o fins i tot pels avis ¹⁹⁹. En qualsevol cas, la institució s'entén irrevocable, tret si es fa sotmesa a una condició resolutòria ²⁰⁰.

L'efecte fonamental de la institució és la constitució d'una comunitat familiar, normalment basada en un règim econòmic d'associació

193. ANP, «Liber», fulls 102-2 rev. a 104 anv., clàu. 13a.

194. ANP, «Liber», fulls 66 a 69, clàu. 13a.

195. ANP, «Liber», fulls 1 i 137 rev.

196. Sobre aquesta institució a Catalunya, vegeu EGEA FERNÁNDEZ, Joan, Tesi Doctoral titulada «Estructura i natura dels heretaments en el dret civil català», presentada el 1981, a la Facultat de Dret de la Universitat de Barcelona.

197. Apèndix I, clàu. 1a., pàg. 271. També ANP, «Liber», fulls 80 i 81 clàu. 3a., i 86 i 87 clàu. 2a.

198. ANP, «Liber», fulls 37 i 38, clàu. 2a.; 76 a 78 clàu. 7a., o 116 clàu. 2a. i 3a.

199. ANP, «Liber», fulls 85 i 86, clàu. 9a.

200. ANP, «Liber», fulls 31 i 32 clàu. 4a., i 131 clàu. 6a.

a compres i millores, entre els heredants i l'hereu amb el seu cònjuge²⁰¹. Tots ells treballaran per la casa i viuran junts²⁰².

Pel propi caràcter d'irrevocabilitat de la institució, l'heredant no podrà disposar «*mortis causa*» dels seus béns, a excepció d'aquells que pot reservar-se (la «*reserva*») en els mateixos capítols concertats²⁰³. De fet és forçosa aquella reserva, com a mínim: pels llegats religiosos i, en cas de tenir més fills a part de l'hereu, els necessaris per abonar-los les llegítimes i els dots²⁰⁴.

b) *L'heretament fiduciari*

L'heretament fiduciari es constitueix a favor dels futurs fills del matrimoni, respecte del qual es concerten els capítols matrimonials, i com a una fórmula o manera d'evitar problemes successoris en cas que qualsevol dels contraents mori sense testar.

Aquest heretament no es diferencia del que es practica en altres Comarques catalanes²⁰⁵. Consisteix, en definitiva, en el fet que els contraents, tots dos²⁰⁶ o un de sol²⁰⁷, institueixen com a hereu seu un dels futurs fills, sense identificar o concretar, tasca aquesta que encomanen ja des d'aquell moment a dos parents, un per a cada part. Com a molt, els intervinents es limiten a indicar que es designi hereu aquell que sembli més idoni.

Altres pactes successoris

També en capítols matrimonials pot disposar-se a favor de l'esposa, l'usdefruit vidual²⁰⁸, o garantir-li que serà vestida, calçada i alimentada, estant sana o malalta, a la casa del marit²⁰⁹. L'única condició és que no es torni a casar i treballi per a la casa familiar.

Tenint en compte que, en el cas de no haver-hi fills del matrimoni, el dot dels esposos s'ha de retornar als seus pares o als hereus d'aquests,

201. Apèndix I, clàu. 2a., pàg. 271.

202. ANP, «*Liber*», fulls 89 i 90; clàu. 9a.

203. Apèndix I, clàu. 1a., pàg. 271.

204. ANP, «*Liber*», fulls 100 clàu. 4a., o 132 rev. i 133 clàu. 3a. i 4a.

205. ROCA SASTRE, «*L'heretament fiduciari al Pallars-Sobirà*», a «*Conferències sobre varietats comarcales del Dret Civil català*», Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de Catalunya, Barcelona (1934), pàgs. 101 a 160.

206. Apèndix I, clàu. 5a., pàg. 272.

207. ANP, «*Liber*», fulls 163 rev. i 164 clàu. 6a.

208. ANP, «*Liber*», fulls 34 a 37 clàu. 6a., i 76 a 78 clàu. 6a.

209. Apèndix I, clàu. 6a., pàg. 272. Altres: ANP, «*Liber*», fulls 37 i 38 clàu. 3a., 80 i 81 clàu. 6a., o 94 i 95 clàu. 3a.

és freqüent concertar la possibilitat a favor de cadascun dels esposos de poder disposar «*mortis causa*» d'una part del seu dot respectivament, en proporció igual o diferent ²¹⁰.

I, finalment, en un règim d'associació a compres i millores, talment s'estableix destinar als fills futurs totes les millores que es produeixin ²¹¹.

EL RÈGIM D'OBLIGACIONS

Ens referirem ara al règim d'obligacions, bàsicament les econòmiques; al seu reconeixement, garantia i extinció; al procediment de reclamació dels deutes i, en últim terme, al reconeixement, en particular, dels deutes derivats del joc.

El reconeixement del deute

Bé que no és imprescindible, les relacions contractuals es formalitzen, preferentment, en un document públic. Els Costums locals atorguen a aquest document força i eficàcia absoluta en judici, no sent necessaris altres mitjans provatoris ²¹².

Encara que hi intervenen ambdues parts, el document es formalitza a manera de reconeixement de deute per a part del deutor a favor del creditor. S'hi indica la quantia i causa del deute, i també les dades personals del creditor. Seguidament, s'assenyala quin serà el moment i el lloc en què es farà efectiu el deute (en ocasió de collites, en determinades festivitats), o també pot donar-se llibertat al creditor perquè reclami el deute quan vulgui ²¹³; però, en cap cas no es fixen uns interessos compensatoris per al creditor.

Si són més d'un els deutors, tots ells s'obliguen sempre solidàriament a respondre del deute («*simul et in solidum*») ²¹⁴.

210. Nota 46.

211. Nota 35.

212. Caps. XXXIX, XL, XCIII i XCVII.

213. Joan Bertolí, de Móra, reconeix el 12 de juliol de 1713, deure a Joan Vernet 12 lliures barcelonenses per la compra de 3 caners d'oli, les quals pagarà quan el creditor les hi reclami (ANP, «*Liber*», fulls 48 i 49). En general, però, es fixa un dia determinat: per «*carnestollendas*», per sant Jaume, per la festa de la Mare de Déu d'Agost, per sant Miquel, Tots Sants o Nadal, com a dies o festivitats més habituals. També pot referir-se a l'època d'una collita determinada, segons els fruits (panses, olives o ametlles).

214. ANP, «*Liber*», fulls 65, 119, 120 anv., 131 rev. i 132 anv. i 194.

Ja el compliment de les obligacions contretes es garanteix amb tots els béns del deutor, mobles i immobles, sotmetent-se davant qualsevol tribunal «*secular y eclesiastic*».

Com a mesura coercitiva es concerta, a vegades, l'anomenada «*escriptura de terç*», la qual s'enregistra en el «*Libris Tertiorum*» existent a l'efecte a la Cort del batlle. Aquesta clàusula comporta que el deutor, en cas de no complir la seva obligació, esdevé deutor del Fisc (el senyor), i com a tal serà immediatament empresonat ²¹⁵.

Garantia de les obligacions

El deutor pot garantir el compliment de les seves obligacions econòmiques, mitjançant una penyora o amb una fiança de tercer.

La penyora

El deutor pot garantir, com hem dit, el pagament d'un deute mitjançant una penyora, consistent en un bé moble de valor equivalent al deute, que lliura al creditor.

Si en el moment del venciment, el deute no s'abona, el creditor ha de concedir al deutor un termini de 10 dies perquè el faci efectiu. Ja si transcorre aquell termini i tampoc no es fa efectiu el deute, el dit creditor pot vendre la penyora per mitjà del corredor, o també cedir-la a un tercer, a fi i efecte, en un i altre cas, d'abonar-se del deute ²¹⁶.

La fiança

Una altra garantia pel pagament d'un deute és la fiança que lliura un tercer al creditor.

El codi de Costums reconeix al creditor, no cobrat en el seu moment el deute, la possibilitat que es dirigeixi lliurement i directament al fiador per reclamar-lo ²¹⁷. El fiador, en cas de no fer-se efectiu el deute d'immediat, ha de lliurar al creditor una penyora per un termini

215. ANP, «*Liber*», 193 rev. i 194 anv.

216. Cap. XVIII. Coincideix amb el VI d'Horta, però aquest fixa un termini de 3 dies per ser correguda la penyora, abans de vendre-la.

217. Cap. XXXVII, com el XXI d'Horta. A Balaguer el seu cap. 47, modificant l'ús d'arreu i adaptant el precepte al dret comú, reconeix el «*benefitium excussionis*», introduït per Justinia.

de deu dies o, com a mínim, comprometre's a donar-l'hi si passat aquell període encara no s'ha pagat el deute ²¹⁸.

Transcorregut aquell termini, si no ha cobrat el deute, el creditor ha de procedir a la subhasta de la penyora esmentada, previ anunci a càrrec del corredor municipal almenys durant tres dies. Després es farà la subhasta i el creditor cobrarà segons l'import obtingut.

En tots aquests tretze dies, el creditor no pot demandar judicialment el deutor. Si ho fes, el fiador no està obligat a lliurar la penyora ni a pagar el terç de la Cort (equivalent a les costes judicials actuals).

En qualsevol cas, el fiador pot veure's alliberat de les seves obligacions, si resulta que el deutor ha venut fraudulentament els seus béns (a preus baixos, per exemple), o si la garantia està concertada per un màxim de tres anys i la reclamació es presenta passat aquell termini ²¹⁹.

La reclamació del deute

No existint garanties i no fent-se efectiu el deute, el creditor pot reclamar-lo judicialment davant la Cort del batlle, jutge ordinari del lloc.

El procediment judicial de reclamació d'un deute varia segons que intervingui un sol creditor o diversos.

Per un sol creditor

Feta la denúncia pel creditor i comunicada al deutor, aquest pot respondre negant el deute per haver-lo pagat; pot reconèixer-lo, o no manifestar-se, o bé pot «*abandonar*» o lliurar els seus béns a la Cort.

Si al·lega haver-lo pagat, ho ha de demostrar amb dos testimonis; en cas contrari, serà immediatament condemnat a pagar-lo, segons les clàusules del contracte estipulat ²²⁰.

Es permet, no obstant això, que el deutor s'avingui amb el creditor, una mena d'acte de conciliació, però ha de dipositar mentrestant la caució corresponent. A aquesta avinença ha d'arribar-s'hi, però, en el termini que estableixen els Costums: si la reclamació s'ha presentat

218. Cap. XXXVIII. tanmateix, el 3 de maig de 1721, mentre Jaume Esteve satisfia a Mn. Jaume Forcada i Anglés, com a fiador de Joan Artal, un deute de 74 lliures i 5 sous barcelonenses, el deutor al mateix temps es compromet a retornar al seu fiador aquell diner (en 2 pagues, per la festa de l'Assumpció i pel Nadal següent) (ANP, «*Liber*», full 174 anv.).

219. Cap. CXVIII.

220. Cap. XCVII.

abans de l'hora nona (de les tres de la tarda), el termini és pel que resti de dia; si es presenta després d'aquella hora, serà fins tot el dia següent. Ja si no s'aconsegueix un acord, el creditor ha de formalitzar una segona reclamació, i comença tot seguit el procediment d'execució del deute sobre els béns del deutor ²²¹.

Efectivament, feta aquella segona reclamació, es procedeix a «*tan-car*» la casa del deutor per temps de tres dies. Passat aquest nou termini i si no s'ha satisfet el deute, s'inicia la subhasta dels béns del deutor, començant per aquells que desitgi el creditor. La subhasta, però, ha d'anunciar-se per un corredor durant un temps determinat: tres dies si es tracta de mobles, i trenta, si són immobles.

Ja feta la subhasta, es pagarà al creditor l'import del deute, i amb el sobrant es farà efectiva la suma de cinc sous en concepte de fadiga del senyor i el terç de la Cort ²²².

També hem dit que el deutor pot optar per lliurar els seus béns a la Cort, en pagament per mitjà d'aquella, del deute reclamat. En aquest cas, es procedirà, òbviament, a la subhasta dels dits béns, i se seguirà com s'ha exposat ²²³.

Una altra qüestió és si el deutor és un foraster o «*estrany*». Si posseeix béns al lloc, l'hi seran segrestats fins a l'efectivitat del deute o seran subhastats ²²⁴. En canvi, en cas de no tenir-ne, però trobant-se personalment a la Torre, se l'obligarà a dipositar una fiança suficient o, de no poder-ho fer, se li exigirà que ho juri davant la Cort o el batlle ²²⁵. Tanmateix, els Costums no preveuen res més en aquest cas, i no podem concretar quin procediment se seguirà per al cobrament del deute.

221. Cap. XLIII i XLIV.

222. Cap. XLII. Més específic és el cap. 43 de la Carta de població d'Ascó, el qual ordena que la venda pública es faci a la plaça de la Vila, fins i tot en dies de festa, però sempre després dels oficis divins i fins a la Candela, i pregonant-se (anunciant-se) com es va fent («*para quitar con esto todo freu y engaño*»). Venuda la cosa, el senyor rep la fadiga, i la cosa es lliurarà al comprador en dia no feriat.

A més, el cap. 50 d'aquella mateixa Carta, a diferència de la Torre que no estableix cap norma semblant, prohibeix que els deutes s'executin sobre estris d'acer destinats a la llaurança i cultiu de la terra («*aranda, axadells, aladros, destrales y demas*»), ni armes; i tampoc sobre les eines del menestral, necessàries per al seu ofici.

223. Cap. XLV.

224. Cap. LXX.

225. Cap. LXXI.

Per diversos creditors

Els Costums locals dediquen atenció especial al cas en què són més d'un els creditors que reclamen un deute reconegut en escriptura notarial, fixant el procediment a seguir per al seu abonament, un cop subhastats els béns del deutor ²²⁶.

D'aquesta manera s'estableix un ordre de preferència entre els demandants, atenent-se primer a qui millor i més antic dret tingui. Per això prèviament, cada creditor ha d'acreditar tots aquells extrems, amb qualsevol prova suficient.

Encara, abans de pagar els deutes, la Cort cridarà públicament a tots aquells que no han reclamat res, però poden tenir algun dret sobre els béns del deutor a executar. Perquè compareguin, en definitiva, se'ls atorga un termini de deu dies a comptar des d'aquella crida. Aquell que no ho faci, mai més no serà oït, a excepció dels qui puguin provar que no sabien res o que no es trobaven al lloc quan es féu l'anunci ni els dies posteriors.

També, pel cas que el creditor amb millor dret fos negligent, o no volgués o no pogués demanar el seu deute, la Cort pagarà al que primer acudís, encara que fos el darrer per dret ²²⁷. Malgrat això, aquest creditor ha de dipositar una fiança davant la Cort, comproment-se a retornar l'import rebut si apareixen altres creditors preferents.

La titularitat dels béns subhastats

Els béns subhastats són de la plena titularitat dels seus adquirents. Qualsevol creditor que no estigui d'acord amb la venda, mai no pot plantejar cap reclamació ni incoar cap demanda contra l'adquirent; solament pot recórrer el preu pagat ²²⁸.

Extinció de les obligacions

Les obligacions s'extingeixen, normalment, amb el seu compliment, al moment establert en el contracte.

En altre cas, ja hem vist com s'executarà la penyora o la fiança, si el deute s'ha garantit; o bé s'executarà sobre els béns del deutor.

226. Cap. XXXIX.

227. Cap. XL.

228. Cap. XLI. Precisament, per evitar possibles litigis posteriors, el 41 de la Carta d'Ascó prohibeix que ningú compri, llogui o accepti treballar terres que vagin a ser executades.

Ja satisfet el deute, en tot cas, el creditor ha de signar una «*apocha de rebut*» a favor del deutor, declarant-lo pagat²²⁹

El joc

Els Costums reconeixen l'eficàcia de les obligacions derivades del joc, i admeten, fins i tot, el lliurament de penyores en garantia de les mateixes (a excepció de vestidures i armes)²³⁰.

Si hi ha penyora, el guanyador pot retenir-la fins a cobrar el deute²³¹. No obstant això, si no hi ha penyora ni fiança, no pot reclamar-lo²³².

També s'admet la possibilitat que un tercer afianci el deutor; però no se li pot reclamar el deute judicialment, si finalment s'hi nega²³³.

En qualsevol cas, aquest antic dret local, integrat bàsicament pel codi de Costums del 1517, roman formalment vigent després de la promulgació del Decret de Nova Planta de 1716, a excepció del sistema jurídic-públic que hi és expressament derogat i substituït pel castellà. Tot i així, l'àmbit jurídic que ens ocupa, com pot observar-se, rep una notable influència dels drets romà i canònic, integrants de l'anomenat «*dret comú*» (la seva recepció a Catalunya se situa a la darrerria del s. XII i primeria del XIII); i constitueixen una de les fonts supletòries del dret local de la Torre de l'Espanyol als quals també s'ha anat amotllant la ja abundosa legislació general del Principat. En definitiva, concretament pel que fa als preceptes de caràcter civil d'aquell codi local hem de dir que recullen institucions molt específiques i de manera insuficient (majorment sobre la reclamació de deutes); considerem per la nostra part que, com altres ordenaments locals també en l'àmbit privat, es troben pràcticament en desús, segurament abans de la promulgació d'aquell De-

229. ANP, «*Liber*», fulls 108 rev., i 130 anv.

230. Cap. LXVI. Es correspon amb el XXVII d'Horta i el 45 de Balaguer (que a més al·ludeix a diferents jocs). Pel que fa al cap. 57 de la Carta d'Ascó atribueix al senyor la propietat dels jocs, a excepció de les birles.

231. Cap. LXXXVIII, que coincideix amb el LVII d'Horta.

232. Cap. XC, com el 44 de Balaguer.

233. Cap. LXXXIX, coincident amb el 44 de Balaguer.

cret de Nova Planta²³⁴. I les institucions veritablement viscudes i practicades les trobem en els fons notariais a què ens hem anat referint, amb documentació que arriba fins al s. XIX.

Durant el s. XIX, el dret català privat i les seves antigues fonts segueixen vigents (especialment aquell dret comú), en tant que no són derogades expressament pel nou dret del Regne, i el Tribunal Suprem es converteix en la seva única font de desenvolupament i interpretació. I així fins a l'aparició de la Compilació de dret civil català l'any 1960.

234. SERRANO DAURA, «*La Poble de Massaluca (Terra Alta)*», Ajuntament de la Poble de Massaluca (1994), pàgs. 131 i 132.

APÈNDIXS

APÈNDIX I

1712, octubre, 17. La Torre de l'Espanyol.

Capítols matrimonials concertats entre Josep Bastus i Marina Miquel, veïns tots dos del lloc. ANP, «*Liber*», fulls 25 a 27.

«In Dei nomine, amen. Noverint universi quod inter nos, partes subscriptas, in ita firmata et iurata fuere capitula sequentia:

Sobre lo matrimoni, Deu Volent, faedor per y entre Joseph Bastus, fadri fill lligitim y natural de Isidro Bastus y Barbera Bastus y Vilas, conjuges tots de la present Parrochia del lloch de la Torre de'n Espanyol, part una, y Marina Miquel, donsenlla filla lligitima y natural dels "quondams" Joseph Miquel y Tecla Sabater, conjuges difunts tots tambe de dita Parrochia, part altra; de y per raho del qual matrimoni, per y entre dites parts, son estat fets, pactats y firmats y jurats los capitols y pactes següents:

(I) Primerament, Isidro Bastus y Barbera Vilas, pares del dit Joseph, espos esdevenidor, per lo molt amor paternal, apporten al dit fill seu y per lo molt que desijan sia aquell col·locat en matrimoni, y per favor y contemplació del present matrimoni, lo qual dit Joseph, son fill, deu fer y contractar, de voluntat y consentiment seu, ab la honesta Marina Miquel, Deu volent, esposa esdevenidora sua, fan hereu universal apres opte y no abans, de tots sos bens, haguts y per haver, al dit Joseph son fill, reservant-se cent cinquanta lliures, moneda barcelonesa, a ses lliures voluntats.

(II) Item, Isidro Bastus y Barbera Vilas y Joseph, son fill, espos esdevenidor, acullen a la dita Marina, esposa esdevenidora, a compres y millores, segons en actes y albarans, durant lo present matrimoni, al quart, y faltant hu de ells, al ters, y despres a la mitat.

(III) Veu girada, Marina Miquel porta en dot, per dot y en nom de dot, cent y vint lliures, moneda barcelonesa, les quals son per los llegats que li feren los "quondams" son pare y sa mare, en sos ultims testaments, y les dites cent y vint lliures, promet pagar Josepha Bru y Miquel, germana de la dita Marina, y Joseph Bru, son cunyat, en la forma y pactes siguents: lo dia de les bodes pagarant coranta lliures en roba estimada per dos personas, una per cada part, y vint lliures en diners; per lo restant, li senyalen los dits Joseph y Josepha Bru a la dita Marina, esposa esdevenidora, un olivar situat en lo terme de la present vila de la Torre de'n Espanyol, situat en la partida de la Solana, estimat y judicat, lo dit olivar, per lo que constara en lo Llibre dels Avaliaments, de casa la Vila. Lo restant faltara, prometen los dits Joseph y Josepha pagar del dia de les bodes en un any.

(IV) Item, esta pactat entre les dites parts que, en cas de restitucio de tot, es restituira del modo se haura rebut; y com la dita Marina, esposa esdevenidora, tinga les cent y vint lliures que aporta de dot a ses lliures voluntats, per lo tant esta tractat y concordat que lo dit Joseph, espos esdevenidor, puga intestar y disposar a ses lliures voluntats tant com la dita Marina, esposa esdevenidora, lo que consenten y atorguen sos pares.

(V) Item, se ha tractat y concordat entre les dites parts que, en cas los dits contrahents morissen sens fer testament, tenint fills del present matrimoni, que dos parents, los mes propinchs (sic), un de cada part, puguen senyalar hereu a un dels fills, lo que mes ben vist los sera.

(VI) Item, esta concordat en les dites parts que, en cas faltas lo dit Joseph, contrahent, lo que Deu no vulla, dega y sia la dita Marina, esposa esdevenidora sua, esser mantinguda en sa casa, sana y malalta, calçada y vestida, treballant en casa y per a casa, vivint be y honestament, mantenint son nom.

(VII) Item, lo dit Joseph fa de mes virginitats de escriure a la dita Marina, esposa esdevenidora sua, dotse lliures, moneda barcelonesa, y si res queda que adobar, se pugua y dega adobar lo dia de les bodes.

Supradicta capitula matrimonialia fuerunt iurata per supradictas partes in manu mei, doctoris Hyacinthi Gil, preberi ac rectoris parochialis ecclesie Turris d'en Espanyol, Dertusensis Diocesis, et eo nomine notari publici, qui super dictum instrumentum recepi die decima septima octobris anno nativitate Domini, millesimo septingentesimo duodecimo, in loco Turris de'n Espanyol.

Teste vocati fuerunt, testes Joannes Vernet, de Tivissa, et Josephus Antonius Simo, scolasticus Dertosanus».

APÈNDIX II

1714, maig, 29. La Torre de l'Espanyol.

Testament de Miquel Jornet, «*del Perche*». ANP, «*Liber*», Fulls 60 a 62.

«Dia vint y nou de maig de l'any mil set-cents y catorse, en la vila de la Torre de l'Espanyol, Bisbat de Tortosa y Principat de Catalunya.

Yo, Miquel Jornet "del Perche", atenant y considerant que ningú pot escapar ni lliurar-se de morir, y mirant que la ora es incerta, en esta ma escriptura ordeno, ara que estich sa y bo, així en mon cos com en mon enteniment, y trobant-me en sana memoria, y fas testament y declaro ma ultima voluntat, volent y determinant que esta sia valedora, y es en la forma seguent:

(I) Primerament, encomano la mia anima a mon Deu y Senyor que la ha criada, suplicant-li per sa infinita misericordia, vulla colocar-la en la sua sancta gloria, perdont com perdono a tots mos proxims tots quants torts, agravis e injuries que dels dits tinga rebuts.

(II) Ittem, després de seguida la mia mort, vull, mano y ordeno que mon cos siga enterrat en lo fosar comu de la iglesia parroquial de la Torre de l'Espanyol, en lo vas y puesto a on los meus se solen enterrar, volent que se'm fassa lo enterro com se acostuma en dita Parroquia, ab la assistencia del vicari de Vinebre; que se'm sia cantada una lletania y celebrada missa de obit, o cos present, ab "sequentia" dels difunts, donant y senyalant per a tot, la caritat que siga, ab ofertes de pa, diner y candela, com es costum y dret en la Parroquia.

(III) Ittem, vull, mano y ordeno que en repos y descans de la mia anima, me sien celebrades tres misses, ço es, de novena, ters dia y cap de any, ab les mateixes ofertes de pa, diner y candela, ab la assistencia del vicari de Vinebre, del rector y beneficiat de la iglesia de Cabaçes, fent-los als dits lo gasto de menjar y beure, y donant-los la caritat de deu rals a cada un venirent.

(IV) Ittem, vull y mano que se'm fassa lo anyal com se acostuma, ab la oferta, cada dia, de pa y candela.

(V) Ittem, vull y mano se'm sia celebrat un trentenari de misses al convent de san Marçal.

(VI) Ittem, altre trentenari al convent de Nostra Senyora dels Angels de Aven-ganya, en lo altar privilegiat, donant per la caritat de dits dos trentenaris quatre sous, moneda barcelonesa, per cada missa.

(VII) Ittem, vull y mano me sien celebrades vint misses resades al convent de la Cartoixa de "Escala Dei", de esta provincia, per una vegada, senyalant de caritat quatre sous de plata per cada missa.

(VIII) Ittem, vull y mano, aixi mateix, deu misses resades al convent de Nostra Senyora de Montserrat, tambe caritat (de) quatre sous (de) plata per cada missa.

(IX) Ittem, vull y mano me sien celebrades sinch misses resades per lo rector y parrocho de la iglesia parroquial de la Torre, una per cada altar de dita iglesia, donant de caritat quatre sous de plata per cada missa.

(X) Ittem, vull y mano sien celebrades per lo mateix rector y parrocho de dita iglesia de la Torre, deu misses resades per la anima de Miquel Jornet, mon pare, donant-li de caritat quatre sous de plata per cada missa; y altres deu misses per lo mateix y ab la mateixa caritat, per la anima de Esperança Pepio, ma mare, celebradores per lo mateix sobredit rector de la Torre.

(XI) Ittem, vull, mano y deixo a Naria Anna Jornet, ma filla, tota aquella casa nova que yo poseheich, que esta al Portal, la qual afronta en camins comuns de dita vila de la Torre, y ab casa de Jaume Sabater. Y mes li deixo tota aquella heretat que esta a l'Ort de la Figuera, per a que puga fer y tenir ort, lo qual afronta ab terres de Josep Domenech y ab terres de Francisco Macip. Y mes li deixo altra heretat a la partida de Pomaras, de uns quatre jornals de terra, plantada de olivers y amellers y vinya, la qual afronta ab terres de Joseph Jornet y ab terres de Andreu Ferrer. Y mes li deixo per una vegada, cent lliures, moneda barcelonesa, en roba estimada. Tot asso li mano y deixo a la dita Maria Anna Jornet, ma filla, si acas al temps de la mia mort la dita no aura pres estat, y no de altra manera; volent y declarant que si la dita casas y prengues estat fora la vila de la Torre, que mon hereu tinga obligacio de donar-li tres-centes lliures, moneda barcelonesa, per son dot, y que sia en diner y roba, y lo dit hereu es quedara en eixe cas, la casa y heretats damunt dites.

(XII) Ittem, vull, mano y deixo a Maria Miro, ma muller, senyora, majora, manadora y usufructuaria de tots mos bens y hazienda, aixi sitis com mobles, a on se vulla que sien, mantenint mon nom de viudatje, y no de altra manera.

(XIII) Ittem, fas y creo hereu universal de tots mos bens y hazienda, aguda y per aver, en qualsevol part del mon, que yo tinga y expectar se puga, a Miquel Jornet, mon fill; volent empero, que dit mon hereu gozar no puga la dita herencia fins a tant que la sobredita Maria Miro, ma muller, aura mort, mantenint mon viudatje com es dit. Volent, empero, y declarant que al dit Miquel, mon hereu, apres de la mia mort, en manera alguna se li pose tudor ni curador, sigue tan solament Maria Miro, ma muller; sia senyora, manadora, usufructuaria y ella tan solament li siga curadora y cuida d'ell, volent y manant que lo dit Miquel, hereu meu, estiga subjecte a la dita sa mare.

(XIV) Ittem, vull, mano y ennomeno en marmesors de la mia anima a Joseph Jornet y a Joan Jornet, mos germans, donant-los tot ple poder y facultat que a consemblants marmesors es permes y se deu donar.

Esta es la mia ultima voluntat y darrer testament, la qual vull sia cumplida y executada lo dia de la mia fi, lo qual testament y exprecio de esta ma ultima voluntat la fas ab presencia del notari y testimonis, coneigent-los be y estant yo sa y bo, en fe de lo qual fas lo present se + nyal.

Quod fuit actum et testificatum per me Josephum Pallares, rectorem ecclesie parrochialis vila de la Torre de l'Espanyol, ac eo nomine auctoritate ordinaria notarium publicum dicte vile».

APÈNDIX III

1715, abril, 10. La Torre de l'Espanyol.

Acta de venda, després de la seva adjudicació per pública subhasta, d'una heretat, propietat de la Universitat del lloc, carregant-ne censal pel preu, amb pacte de reversió en cas d'impagament en 4 anys de la pensió anual que es fixa. ANP, «*Liber*», full 99.

«A deu de abril de l'any mil set-cents y quinse, en la vila de la Torre de l'Espanyol, Diocesi de Tortosa.

La Vila de La Torre, “ac eo nomine” Joan Sentis y Andreu Ferrer, jurats de dita Vila, fan venda y drets tots aquells tenen en virtud de una sesio feta a son favor de la illustre senyoria, de una heretat a la part de l'Ort de la Figuera, que afronta en terres de Esperança Jornet y de Pere Juan Estivill, y ab comuns de la Vila. La qual venda fan despres de aver-se corregut y lliurat en publich encant a favor de Miquel Artal, per preu de quoranta lliures, la qual venda accepta dit Artal, ab los pactes que se li ha lliurat y son: que dita cantitat de coranta lliures se queda en dita y sobre dita heretat, y en son poder, carregada a censal, ab pacte de poder-lo redimir sempre que vulla, y pagar la pensio annual de quaranta sous tots anys; y en cas de passar quatre anys sense pagar la pensio, puga la Vila tornar-se a cobrar dita heretat y dit comprador los ne aja de tornar a fer-los drets y acte de venda, y aixi u juraven tots.

Quod fuit actum et testificatum ut supra presentibus Jacobo Raymundo de Montagut et Josepho Jornet, ad premiso vocatis et specialiter asumptis».

APÈNDIX IV

1715, abril, 10. La Torre de l'Espanyol.

Venda d'una casa amb carregament de censal. ANP, «*Liber*», full 98.

«Dia deu de abril de l'any mil set-cents y quinse, en la vila de la Torre de l'Espanyol, Bisbat de Tortosa.

Yo, Miquel Jornet “del Perche”, ven, transporta y fa drets a Joseph Jornet, de una casa sita y posada en la arraval del Portal, del carrer de Dalt, de la vila de la Torre de l'Espanyol, la qual casa afronta en casa de Jaume Sabater y en los camins comuns de dita vila. La qual venda fa per preu de cent y seixanta lliures, moneda barcelonesa, pagadores en esta forma: que de les seixanta ne ha de donar dit Joseph Jornet vint lliures de present, y deu lliures cada any, fins compliment de les referides seixanta

lliures; y les altres cent lliures queden sobre la mateixa casa carregades a censal com ab tot efecte se les carrega dit Joseph Jornet a censal a favor del dit Miquel Jornet "del Perche", obligant la mateixa cassa y tots sos bens, aixi mobles com sitis, y la pensio ha de ser a sou per lliura, prometent pagar tots anys la pensio, ab pacte que dit Joseph Jornet puga quitar dit censal de cent lliures en dos vegades e iguals quitacions. Y dit Joseph Jornet admet y otorga dita venda, ab los sobredits pactes y convencions, y així o firmaren y juraren tots dos.

Quod fuit actum ut supra presentibus pro testibus Josepho Jornet et Gabriele Nicolao, ad hec premisa vocatis et specialiter assumptis».